

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

SEYYİD TAHA-İ HAKKÂRİ'NİN EĞİTİM İLE İLGİLİ GÖRÜŞ VE
FAALİYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Hürkan METE

DANIŞMAN

Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK

VAN - 2021

KABUL VE ONAY

<p>Hürkan METE tarafından hazırlanan “SEYYİD TAHA-İ HAKKÂRİ’NİN EĞİTİM İLE İLGİLİ GÖRÜŞ VE FAALİYETLERİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.</p>	
<p>Danışman: Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK Felsefe ve Din Bilimleri, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	.....
<p>Başkan : Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK Felsefe ve Din Bilimleri, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	.....
<p>Üye : Doç. Dr. Mahmut DÜNDAR Felsefe ve Din Bilimleri, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	.....
<p>Üye : Doç. Dr. Teceli KARASU Felsefe ve Din Bilimleri, Muş Alparslan Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	.....
<p>Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	.....
<p>Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	.....
<p>Tez Savunma Tarihi: 18/04/2021</p>	...../...../.....
<p>Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.</p> <p>.....</p> <p>Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü</p>	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 08/06/2021

Hürkan METE

Yüksek Lisans Tezi

Hürkan METE

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Nisan, 2021

SEYYİD TAHA-İ HAKKÂRİ'NİN EĞİTİM İLE İLGİLİ GÖRÜŞ VE FAALİYETLERİ

ÖZET

Bu çalışmada 19.yüzyılın önemli mutasavvıflarından biri olan Seyyid Taha Hakkâri (v.1853)'nin hayatı, ilmi kişiliği ve eğitim faaliyetleri hakkında bilgiler derlenmiştir. Seyyid Taha'nın yetiştiği ortam çeşitli durumlar üzerinden değerlendirilmiştir. İrşad faaliyetlerinin yanında ilmi yönü ile toplumsal sorunlara getirdiği çözümlerin tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Seyyid Taha'nın ilme verdiği önem ve ideal eğitim anlayışının esasları tespit edilmiştir. Seyyid Taha'nın tasavvufi yönünün yanı sıra siyasi hareketliliklerle bölgenin müdafaa edilmesi penceresinden baktığı Anadolu'ya dışarıdan gelebilecek Şii etkisi ve Rus tehlikelerine karşı halkı uyandırmaya ve halkı örgütlemeye çalıştığı görülmüştür. Ayrıca bölge halkının kişisel sorunlarında, aşiret arası kavgalarda ve bölge emirlikleri ile Osmanlı Devleti arasında yaşanan sıkıntılarda taraftarları uzlaştırıcı bir rol üstlenmiştir. Seyyid Taha, bölgedeki stratejik yerlere açtığı eğitim kurumları olan medreselerle Sünni toplumun ilim hayatına katkı sağlamıştır. Doğu medreseleri arasında bulunan bu medreselerde eğitim ve öğretimde uygulanan yöntem ve tekniklerin tespiti yapılmıştır. Ayrıca tasavvufi eğitimde kullanılan metotlara ve tasavvufi eğitimin psikolojik temellerine yer verilmiştir. Yaklaşık 42 yıl süren irşad faaliyetleri ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri, Irak, İran, Suriye gibi geniş bir coğrafyayı etkisi altına aldığı ve birçok mürid yetiştirerek günümüze kadar ulaşan Nakşi-Halidi geleneğinin tohumlarını attığı görülmüştür. Çalışmamızda Seyyid Taha'nın Berdesor ve Nehri'de okuttuğu dersler, talebeleri ve halifeleri aracılığıyla kurulmasına öncülük ettiği medreseler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Seyyid Taha Hakkâri, Nakşi-Halidi Tarikatı, Eğitim – Öğretim, Medrese, Seyyid, Nehri, Âlim.

Sayfa Sayısı: XII+68

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK

M.Sc. Thesis

Hürkan METE

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

April, 2021

**SEYYID TAHA-I HAKKARI'S OPINIONS AND ACTIVITIES ON
EDUCATION**

ABSTRACT

In this study, information about the life, scientific personality and educational activities of Seyyid Taha Hakkari (d.1853), one of the important mystics of the 19th century, has been compiled. The environment in which Sayyid Taha grew up was evaluated through various situations. In addition to the activities of guidance, it has been tried to determine the solutions it brings to social problems with its scientific aspect. The importance that Seyyid Taha gives to science and the principles of ideal education have been determined. It has been seen that Seyyid Taha tried to awaken the people and organize the people against the Shiite influence and Russian dangers that could come from the outside in Anatolia, which he looked at from the perspective of defending the region with political movements, as well as his mystical aspect. In addition, his supporters played a conciliatory role in the personal problems of the people of the region, in the fights between the tribes and the problems between the regional emirates and the Ottoman Empire. Seyyid Taha contributed to the scientific life of the Sunni society with the madrasahs, which are the educational institutions he opened in strategic places in the region. The methods and techniques applied in education and training in these madrasahs, which are among the eastern madrasahs, were determined. In addition, the methods used in Sufi education and the psychological foundations of Sufi education are included. It has been seen that it has influenced a wide geography such as Eastern and Southeastern Anatolia regions, Iraq, Iran, Syria with its guidance activities that lasted for about 42 years, and it has sowed the seeds of the Naksi-Khalidi tradition, which has survived to the present day by raising many murids. In our study, it has been tried to identify the madrasahs that Seyyid Taha taught in Berdesor and the River, and the madrasahs he pioneered through his students and caliphs.

Key Words: Sayyid Taha Hakkari, Naksi-Halidi Sect, Education - Teaching, Madrasa, Seyyid, River, Scholar.

Quantity of Page: XII+68

Supervisor: Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	ix
ÖN SÖZ	xi
GİRİŞ	1
1. GENEL KAVRAMLAR	6
1.1. Eğitim	6
1.2. Öğretim.....	7
1.3. Din Eğitimi	8
1.4. Medrese – Müderris.....	9
1.5. Seyyid.....	9
1.6. Seyda – Molla.....	10
2. SEYYİD TAHA-İ HAKÂRİ’NİN YETİŞTİĞİ ORTAM	12
2.1. Tarihi Siyasi ve Toplumsal Durum	12
2.2. İlmî ve Kültürel Durum	14
3. SEYYİD TAHA-İ HAKKÂRİ VE İLMÎ KİŞİLİĞİ	18
3.1. Seyyid Taha-i Hakkâri Dönemi.....	18
3.2. Seyyid Taha-i Hakkâri’nin Hayatı.....	24
3.2.1. Adı Doğumu ve Ailesi	24
3.2.2. Çocukluğu ve Yetişme Şekli.....	25
3.2.3. Evliliği ve Çocukları.....	25
3.2.4. Vefatı	26
3.3. Seyyid Taha-i Hakkâri’nin Ders Aldığı Yerler ve Âlimler	28
3.4. Seyyid Taha-i Hakkâri’nin Yetiştirdiği Âlimler.....	30

3.5. Seyyid Taha-i Hakkâri'nin İlmi Kişiliği ile Toplumsal Sorunlara Getirdiği Çözümler	32
3.6. Seyyid Taha-i Hakkâri'nin Tasavvufi Yönü ve Kişiliği.....	34
3.6.1. Nakşibendiyye Tarikatı.....	34
3.6.2. Hâlidîyye Kolu.....	36
3.6.3. Ailenin Nakşibendi Kimliği.....	36
3.6.4. Seyyid Taha-i Hakkâri'nin Tasavvufa Yönelişi	37
3.6.5. Mevlâna Halid'e İntisabı ve Tasavvufu Eğitimi.....	37
4. SEYYİD TAHA-İ HAKKÂRİ'NİN EĞİTİM İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ....	39
4.1. Seyyid Taha-i Hakkâri'nin İlme Verdiği Önem.....	39
4.2. Seyyid Taha-i Hakkâri'nin İdeal Eğitim Anlayışı.....	41
4.2.1. Şeriat için Sünnet'e, Tarikat için Şeyh'e Bağlı Kalmak.....	42
4.2.2. Maneviyat Etkisi ile Rabıta Yapmak.....	43
4.2.3. Dünya Sevgisinden Uzak Durmak.....	44
4.2.4. Cehrî Zikirten Kaçınmak	44
4.2.5. Amelleri Gizlemek.....	44
4.2.6. Sekr Ehlinin Sözüne İtibar Etmemek.....	45
4.2.7. Nefsini Zelil Etmek.....	45
4.2.8. Musibetlere Karşı Sabretmek.....	45
5. DOĞU MEDRESELERİNDE UYGULANAN YÖNTEM VE TEKNİKLER VE TASAVUFİ EĞİTİMDE KULLANILAN METODLAR	46
5.1. Doğu Medreselerinde Uygulanan Yöntem ve Teknikler	46
5.1.1. Mütalaa	46
5.1.2. Birebir Eğitim	46
5.1.3. Müzakere	47
5.1.4. Metin Ezberleme.....	47

5.1.5. Toplu Derslerin Halka Şeklinde Yapılması	48
5.1.6. Ezberlerin Ayakta ve Toplu Şekilde Yapılması	48
5.1.7. Derslerin Diz Çökerek İşlenmesi	48
5.2. Tasavvufi Eğitimde Kullanılan Metodlar	49
5.2.1. Takrir Metodu	49
5.2.2. Soru-Cevap Metodu	51
5.2.3. Tedric Metodu	52
5.2.4. Yaparak ve Yaşayarak Öğrenme Metodu	53
5.2.5. Gözlem Metodu	54
5.3. Tasavvufi Eğitimin Psikolojik Temelleri	54
5.3.1. Şartlanma	54
5.3.2. Güdülenme (Motivasyon)	55
5.3.3. Pekiştirme	56
5.3.4. Dikkat	57
6. SEYYİD TAHA-İ HAKKÂRİ’NİN EĞİTİM VE ÖĞRETİM FAALİYETLERİ.....	58
6.1. Seyyid Taha-i Hakkâri’nin Okuttuğu Dersler	58
6.2. Seyyid Taha-i Hakkâri’nin Ders Verdiği Yerler	59
6.2.1. Berdesor Köyü	59
6.2.2. Nehri Tekkesi	59
6.2.3. Van Vilayeti	60
6.3. Seyyid Taha-i Hakkâri’nin Kurulmasına Öncülük Ettiği Medreseler	60
6.3.1. Müküs (Bahçesaray) Medresesi	60
6.3.2. Hizan Tekkesi	61
6.3.3. Norşin (Güroymak) Tekkesi	61
6.3.4. Haznevi Tekkesi	61

6.3.5. Menzil Dergâhı	62
6.3.6. Küfrevi Tekkesi	62
7. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	63
KAYNAKÇA	65
ÖZGEÇMİŞ	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.s.	Aleyhi Selam
A.Ü.	Anadolu Üniversitesi
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
Dr.	Doktor
Ed.	Editör
H.	Hicri
H.z.	Hazreti
M.	Miladi
Prof.	Profesör
r.a.	Radiyallahu anh
s.	Sayfa
s.a.s.	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
V.	Vefat

Vb.

Ve Benzeri

Vd.

Ve Diğerleri

ÖN SÖZ

İslamiyet'in Anadolu ve çevresinde yayılmasında açtıkları tekke ve medreseler ile dini eğitim ve öğretim faaliyetlerini yürüten ilmiye sınıfının gayretleri dikkat çekici ve önemlidir. İslam'ın toplumun her kesiminde samimi bir şekilde yaşanması ilmiye ve sufiyye sınıfı mensuplarının örnek yaşantı ve gayretleriyle mümkün olmuştur. Bu örnek şahsiyetlerden biride Seyyid Taha-i Hakkâri'dir.

Seyyid Taha-i Hakkâri, stratejik bir öneme sahip olan Hakkâri'nin Şemdinli ilçesinin Nehri köyünü bir merkez olarak kullanıp bölgede ilim ve irşad faaliyetlerini yürütmüştür. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin doğu sınırında meydana gelen birçok gelişmenin merkezinde yer alarak aktif rol oynamıştır. O dönemde yaşayan Müslümanların öze dönüşlerini ve toplumsal birlikteliklerini sağlamak amacıyla ilmi ve fikri liderlik yapmıştır. Mürşidi olan Mevlâna Halid el-Bağdadi (v.1826)'den aldığı eğitim sonrasında Kadiriyye tarikatını bırakıp Nakşibendi-Halidi koluna katılarak açtığı tekke ve medreselerde dini, siyasi ve sosyal etkiler meydana getirmiştir. Özellikle Berdesor ve Nehri bölgelerini birer ilim merkezi haline getirerek toplumsal ayağa kalkış gayretine ciddi katkılar sunmuştur. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşanan siyasi hadiselerin toplumun lehine sonuçlanması için mutasavvıf ve âlim kimliğiyle yönlendirici ve bilinçlendirici bir yol izlemiştir. Ayrıca yetiştirdiği müridleri Osmanlı coğrafyasında önemli ilim ve irşad faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir.

Seyyid Taha-i Hakkâri'nin yetiştiği ve irşad faaliyetlerini sürdürdüğü coğrafyanın zorlukları gerçekleştirilen ilmi çalışmaları ve eğitim öğretim faaliyetlerini sekteye uğratamamıştır. Seyyid Taha Hazretleri'nin bölgede önemli misyonları olmuştur. Bölgeyi mezhepsel açıdan Şii etkisinden korumuş, bölgenin o denemde karşılaştığı Rus işgallerine karşı etkili bir mücadele vermiş ve bölgedeki mirlikler ile Osmanlı Devleti arasında zaman zaman oluşan sıkıntılı durumlarda uzlaştırıcı bir yol izlenmiştir. Bölgedeki stratejik noktalara açtığı tekke ve medreselerde verilen eğitim ile öncelikle bölge halkının ve ziyarete gelen Müslümanların bilinçli ve samimi bir birey olmaları amacıyla ilmi faaliyetler yürütmüştür.

Seyyid Taha-i Hakkâri'yi tanımam ve bu önemli şahsiyeti çalışmam için bana böyle bir fırsatı sunan değerli danışmanım Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK hocama şükranlarımı arz ederim. Çalışmamda emeği geçen ve destek veren sevgili arkadaşlarım Nurullah YILMAZ'a ve Münir ECER'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca benden hiçbir desteği esirgemeyen anneme, babama ve kardeşlerime en kalbi duygularıyla teşekkür eder, bu emeklerinin Allah katında karşılık bulmasını niyaz ederim. Gayret bizden, başarı Allah'tandır.

GİRİŞ

Yüce Allah buyruklarını kullarına tebliğ etmek ve insanları doğru yola iletmek amacıyla peygamberler göndermiştir. Bu peygamberler insanlara yaşantılarıyla örnek olmuşlardır. İnsanlara ahlak ilkelerini açıklayarak rehberlik etmişlerdir. Bu kutlu yürüyüşte peygamberlerin varisleri âlimler olmuşlardır. İslam dininin Anadolu ve çevresinde yayılması ve yaşanılmasına hizmet eden, dinin her alanda varlığını hissettirmesine ve gönüllerde yer etmesine açtıkları medreseler ile dini eğitim ve öğretim faaliyeti yürüten âlimlerin çabaları ve örnek yaşantıları önemli etkenlerden olmuştur. Bu medreselerde eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdüren şahsiyetler seyda, molla, hoca vb. şekilde isimlendirilmişlerdir. Bu şahsiyetler dinin yayılması ve yaşanılmasında, dini duyguların canlı kalmasında öncülük etmişlerdir. Anadolu'nun doğu bölgesinde eğitim, öğretim ve irşat faaliyetleri doğrultusunda çaba gösteren, bir eğitim kurumu olan medreseler aracılığıyla bu davayı üstlenen ve sabırla devam ettiren örnek şahsiyetlerden biri de Seyyid Taha-i Hakkâri'dir.¹

Seyyid Taha-i Hakkâri'nin eğitim ve öğretim faaliyetlerini yürüttüğü Hakkâri ve çevresi, eskiden beri oldukça zengin bir din ve inanç kültürüne sahip olmuştur. Bunun yanında bölgenin İran ve Osmanlı Devleti arasında sınır olması farklı kültürlerin mücadelesini de barındırmıştır. Bu durum siyasi ve toplumsal alanda da hissedilmiştir. Seyyid Taha bu mücadelenin kalbinde irşad faaliyetlerini sürdürürken Sünni-Şii kültür baskılarına göğüs germiş, tesis edilen medreseler aracılığıyla eğitim-öğretim faaliyetlerini devam ettirmiştir. Hakkâri bölgesinin zorlu coğrafik koşulları, geniş bir havzaya sahip olması ve dolayısıyla bölgede görev yapan birçok yerel idarecinin bulunması yapılmış olan hizmetlerin önemini ve gösterilen gayretleri gün yüzüne çıkartmaktadır. Seyyid Taha-i Hakkâri, bu zorlu koşulları tasavvufî yönünün verdiği güzel üslup ve kalplere hitap eden hizmetler ile aşmıştır. Bunun yanında yaşanan coğrafyanın farklı din ve düşünceye sahip insanlara misafirlik etmesi farklı toplumsal ve siyasi düşünceden insanları bir araya getirmiştir. Böyle bir ortamda yaşanan olayların aşılmasında Seyyid Taha'nın takındığı yapıcı ve çözüm odaklı tavır dikkatlerin üzerine çevrilmesini sağlamıştır.²

¹ Abdulcebbar Kavak, *Seyyid Taha Hakkari* (Ankara: Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları, 2017), 7.

² Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 8.

Bölgenin köklü ve saygın ailelerinden birine mensup olan Seyyid Taha, Mevlâna Halid'in ilk beş yıllık irşad faaliyetlerinde yetiştirdiği ve tarikat icazeti verdiği halifelerden biri olmuştur. Nakşibendi şeyhleri arasında ayrıcalıklı bir yere sahip olan Mevlâna Halid'in vefatından sonra Irak, İran ve Anadolu toprakları içerisinde en geniş silsileyi oluşturmayı ve irşad faaliyetlerini sürdürmeyi başaran Seyyid Taha'nın bölgede göstermiş olduğu önemli hizmetler ve öncülük ettiği eğitim öğretim faaliyetlerinden dolayı hayatı ve din eğitimine katkıları üzerine çalışma yapılmasına karar verilmiştir.

İslam dininin ve eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yayılmasında Doğu medreselerinin ciddi katkılarının bulunduğu bir gerçektir. Bu medreselerde gerek aileden miras alınarak gerekse tasavvufi bir çizgide sürdürülerek söz konusu eğitim ve öğretim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde öne çıkan bazı şahsiyetlerin varlığı ve ilmi faaliyetlere katkıları söz konusu olmuştur. Öte yandan bu medreselerin ve bu medreselerde yetişen önemli şahsiyetlerin Anadolu'da ehli sünnet düşüncesinin kalıcı olmasında ve İran'dan gelme potansiyeli bulunan Şii düşüncenin Anadolu'ya yerleşmesini engellemede önemli katkıları olmuştur.

Doğu medreselerinde ilmi faaliyetleriyle ve tasavvufi duruşuyla önemli adımların atılmasına öncülük eden şahsiyetlerden biri de Seyyid Taha-i Hakkâri'dir. Seyyid Taha, ilmi bir gelenekten gelen aileye mensup olması, özellikle Hakkâri'de önemli ilmi faaliyetler göstermesi ve yetiştirdiği öğrenciler ile eğitim-öğretim silsilesinin devam etmesinde hatırı sayılır katkılarda bulunması ile öne çıkmaktadır. Bu şahsiyetin eğitim tarihi açısından alana kazandırılması, din eğitimine önemli katkılarda bulunması ve eğitimciliği ile önemli bir rol model olması sebebiyle din eğitimi alanına kazandırılması önem arz etmektedir. Özellikle Din Eğitimi sahasında Seyyid Taha-i Hakkâri'nin bulunduğu coğrafyada eğitim ve öğretime katkıları ile ilgili herhangi bir çalışma yapılmamış olması bu konunun çalışılmasını bir ihtiyaç olarak gündeme getirmiştir. Söz konusu ihtiyaç çalışmanın problemini teşkil etmektedir.

Çalışmanın ana problem sorusu şu şekilde ifade edilebilir: "Seyyid Taha-i Hakkâri'nin din eğitimi ile ilgili görüş ve faaliyetleri nelerdir?"

Bu ana problem sorusunu tamamlayıcı bazı alt problem soruları da gündeme alınmıştır. Bu sorular şunlardır:

- 1- Seyyid Taha-i Hakkâri kimdir?
- 2- Seyyid Taha-i Hakkâri nasıl bir ortamda yetişmiştir?
- 3- Seyyid Taha-i Hakkâri'nin nasıl bir ilmi ve tasavvufi yönü vardır?
- 4- Seyyid Taha-i Hakkâri'nin eğitim ile ilgili görüşleri nelerdir?
- 5- Seyyid Taha-i Hakkâri hangi medreselere öncülük etmiştir?
- 6- Seyyid Taha-i Hakkâri hangi dersleri vermiştir?
- 7- Seyyid Taha-i Hakkâri'nin ders verirken kullandığı metot ve yöntemler nelerdir?
- 8- Seyyid Taha-i Hakkâri'nin yetişmesinde katkıda bulunduğu şahsiyetler kimlerdir?
- 9- Seyyid Taha-i Hakkâri'nin ilmi anlamda çözüm arayışlarıyla toplumsal alana olan katkıları nelerdir?

Araştırmanın temel amacı şu şekilde ifade edilebilir:

"Seyyid Taha-i Hakkâri'nin eğitim ve öğretim ile ilgili görüş ve faaliyetlerini ortaya koymak."

Bu temel amacı besleyen ve bu amaca ulaşmayı kolaylaştıran bazı tali amaçlar da çalışmada mevcuttur. Bu amaçlar şu şekilde sıralanabilir:

- 1- Seyyid Taha-i Hakkâri'nin hayatı ve yetiştiği ortamı incelemek.
- 2- Seyyid Taha-i Hakkâri'nin ilmi ve tasavvufi yönünü ortaya koymak.
- 3- Seyyid Taha-i Hakkâri'nin eğitim ve öğretim ile ilgili görüşlerini ortaya koymak.

4- Seyyid Taha-i Hakkâri'nin öncülük ettiği medrese ile ilgili bilgileri ortaya koymak.

5- Seyyid Taha-i Hakkâri'nin okuttuğu dersler ve ders verirken kullandığı öğretim yöntem ve tekniklerine dair tespitlerde bulunmak.

6- Seyyid Taha-i Hakkâri'nin yetişmesine katkıda bulunduğu ilmi şahsiyetler ile ilgili bilgiler vermek.

7- Seyyid Taha-i Hakkâri'nin âlim sıfatıyla toplumun sorunlarına getirdiği çözümleri ortaya koymak.

Din Eğitimi biliminin önemli çalışma alanlarından biri de geçmiş dönemlerin eğitim ile ilgili girişim, faaliyet, kurumsallaşma ve önemli şahsiyetleri gündeme getirip bilimsel yöntemlerle çalışarak alana kazandırmaktır.

Seyyid Taha-i Hakkâri; geçmişte önemli eğitim faaliyetlerinde bulunması, ilmi anlamda önemli şahsiyetlerin yetişmesine katkıda bulunması ve din eğitimi açısından dikkate alınabilir nitelikte bir eğitim kurumuna öncülük etmesi gibi sebeplerle öne çıkan bir şahsiyettir. Bu durum söz konusu şahsiyetin Din Eğitimi Tarihi açısından incelenebilirliğini ortaya çıkarmaktadır. Seyyid Taha-i Hakkâri'nin eğitim ile ilgili görüş ve faaliyetlerinin çalışılmasının din eğitimi alanına şu katkıları sunacağı düşünülmektedir:

1- Osmanlı Devleti zamanında merkezi medreselerin yanı sıra özellikle Doğu ve Güneydoğu'da bulunan taşra medreselerinde de eğitim ile ilgili önemli girişimlerin bulunduğu kanıtlanması.

2- Eğitim ile ilgili görüş ve faaliyetleriyle rol model alınabilecek önemli bir şahsiyetinde Seyyid Taha-i Hakkâri olması.

Çalışmamızda bilimsel araştırma türlerinden olan birey ve toplum davranışlarının incelenmesine dayanan nitel araştırma yöntemi kullanıldı. Araştırmaya literatür taraması yapılarak başlandı. Tasnif yönteminden yararlanılarak çalışmanın alt yapısı oluşturuldu. Seyyid Taha Hakkâri ile alakalı akademik çalışmalar, sempozyum bildirileri ve makalelerin taranmasına yönelik çalışmalar yapıldı. Çalışmamızda dokümantasyon ve analiz metodu kullanılarak

konuyla ilgili elde edilen bilgiler fişlendi daha sonra fişlenen bilgiler sentezlenerek çalışmamız şekillendirildi. Araştırmamızda tüme varım yöntemi kullanılarak önceden tasnif edilen bilgiler doğrultusunda çalışma bir sonuca bağlandı.

1. GENEL KAVRAMLAR

1.1. Eğitim

Eğitim kelimesi Arapça” terbiye” kelimesi ile aynı anlamda kullanılmaktadır.³ Terbiye, (Rab) kökünden gelmekte ve “efendi, baba, sahip “anlamlarına gelmektedir. İnsanın insanı değiştirmek, geliştirmek, mükemmelleştirmek adına yaptığı çalışmalara terbiye denmektedir.⁴ Terbiye kelimesi genellikle “ahlaki davranış” olarak da kullanılmıştır. Terbiye kelimesinin edep kelimesi ile yakın bir ilişkisinin de olduğu bilinmektedir.⁵ Eğitim kavramı, terbiyeye göre daha yeni bir kavram olup “eğmek” kökünden gelmektedir. Şekil vermek, düzeltmek, geliştirmek gibi anlamlarından dolayı terbiye ile aynı anlamda kullanılır olmuştur.⁶

Eğitim, insanla birlikte var olan bir olgudur.⁷ Türkiye’de eğitim kelimesi üzerine yapılan tanımlardan biri de Selahattin Ertürk’e aittir: “Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir”.⁸

Bu tanımların yanında eğitim hakkında şöyle tanımlamalar da yapılmıştır: “Önceden saptanmış ilkelere göre, insanların davranışlarında belli gelişmeler sağlamaya yarayan planlı etkinlikler dizgesini”⁹ süreç olarak görenler: “Eğitim, bireylerde davranış değiştirme süreci olarak ele alınırken” sonuç olarak görenler ise: “Bireyin kazanmış olduğu bilgi, beceri, tutum ve davranışlar olarak tanımlamaktadır”.¹⁰

³ Şakir Gözütok, *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi* (Ankara: Fecr Yayınları, 2002), 188.

⁴ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat fakültesi Yayınları, 1988), 9.

⁵ Mustafa Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 3.

⁶ Bedri Ziya Egemen, *Terbiye İliminin Problemleri ve Terbiye Felsefesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat fakültesi Yayınları, 1965), 7-10.

⁷ Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Din eğitimi* (İstanbul: Timaş Yayınevi, 2010), 15.

⁸ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2010), 19.

⁹ Özcan Demirel - Zeki Kaya, *Eğitimi Bilimlerine Giriş* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2007), 6.

¹⁰ Mehmet Şişman, *Eğitim Bilimlerine Giriş* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2006), 6.

Eğitim nasıl tanımlanırsa tanımlansın, bireyleri belli amaçlara göre geliştirme süreci olarak görölmektedir.¹¹

Zikredilen süreçten geçen bireyler. Davranış değişikliği yaşamakta ve bu değişiklik bilgi, beceri tutumlarla meydana gelmektedir.¹²

Eğitim olayı, insanın dünyaya gelmesi ile başlamıştır. Dolayısıyla toplumdan topluma, çağdan çağa farklı anlamların yüklenmesi normaldir.¹³ Eğitimi doğumdan önceki döneme kadar götüren pedagoğlarda bulunmaktadır.

1.2. Öğretim

Öğretim; öğrenme ve öğretme etkinliklerinin bir araya gelmesiyle oluşur. Bu etkinlikler, eğitimde belirlenen amaçları gerçekleştirmek adına yapılır. Öğretim; kurumlarda yapılan planlı ve programlı etkinlikler olarak tanımlanabilir.¹⁴ Öğretim; eğitim literatüründe: “Eğitim işinin planlı ve programlı yapılan bölümü”¹⁵ olarak ele alınmaktadır. Bu durumda öğretim, belli açılardan sınırlandırılmış, hedefi, programı, mekânı, öğreticisi ve öğrencisi belirlenmiş, hangi aşamada hangi bilginin oluşturulacağı, hangi davranışın ne derece değiştirileceği planlanmış ve sürekli kontrol edilen, değerlendirilen ve güncellenen bir eğitim etkinliği olduğu görölmektedir.¹⁶

Bu tanımlamaların yanında öğretim hakkında şöyle tanımlamalar da yapılmaktadır: “Plan ve programa bağlı olarak belirli amaçlar doğrultusunda yürütölen güdümlü ve kasıtlı etkilemeler.” diye tanımlanmaktadır.¹⁷

Diğer bir ifadeyle “Öğretim; eğitim işinin düzenli çalışmalarla planlı ve kontrollü bir biçimde kurumlaştırılarak gerçekleştirilmesidir.” şeklinde tarif edilir.¹⁸

¹¹ Recai Doğan - Remziye Ege, *Din Eğitimi* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 42.

¹² Münire Erden - Nurettin Fidan, *Eğitimi Bilimine Giriş* (Ankara: Hacetepe Üniversitesi, 1988), 2.

¹³ Yaşar Fersahoğlu, *İslam Eğitimine Giriş* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011), 11.

¹⁴ Erden - Fidan, *Eğitimi Bilimine Giriş*, 12.

¹⁵ Fatma Varış, *Eğitimi Bilimlerine Giriş* (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Faköltesi Yayınları, 1985), 15.

¹⁶ İbrahim Turan - Bayramalı Nazıroğlu, *Din Eğitimi* (Ankara: Bilay Yayınları, 2020), 19.

¹⁷ Leyla Küçükahmet, *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık, 1986), 1; Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi* (Ankara: Akçağ Yayınevi, 2015), 14.

¹⁸ Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, 10; Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, 14.

Öğretim kavramının sınırı, eğitim kavramına göre daha dardır; ama sadece istendik bilgi, beceri, inanç, tutum ve davranış değişikliğini esas aldığından dolayı daha tercih edilebilir durumda bulunmaktadır.¹⁹

1.3. Din Eğitimi

İlk inen ayetin “Oku!” emri ile başlaması Kur’an ve hadislerin öğrenmeyi, öğretmeyi ve ilmi teşvik etmesi sebebiyle İslam dini bir eğitim-öğretim faaliyeti olarak yayılmıştır.

Din eğitimi tanımlamasındaki eğitim kavramı genel olarak eğitim ile kastedilen anlamı içerirken, dünyada ve ülkemizde yapılan din eğitimi tanımları ya da din eğitimine ilişkin ortaya konan yaklaşımlar, dine yüklenen anlamlarla şekillenmektedir.²⁰

Bu temel yaklaşıma değindikten sonra ülkemizde yapılan din eğitimi tanımlamalarından söz etmek yerinde olacaktır. “Din eğitimi, bireyin yeni davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri sürecidir.”²¹

İnanılan din ve dindarlık ön plana çıkarıldığında şu tür tanımlar elde edilmektedir. Din eğitimi “İnsanın doğuşla beraberinde getirdiği dini istidat ve kabiliyetlerini işleyip geliştirmek üzere, başta Allah’ı ve ilahi kelamı öğrenip kabul edilerek, ilahi kelam içinde mevcut bilgiler ve talepler doğrultusunda yaşayışını düzenleyebilmesidir.”²²

Dinin hem yaşam tarzı hem de dogmatik yönünü bir bütün halinde ele alacak şekilde yaklaşımda bulunmak da mümkündür: “Din eğitimi, bireyin fıtratında bulunan inanma duygusu ve ihtiyacı çerçevesinde din olgusunu kavramasına

¹⁹ Turan - Nazıroğlu, *Din Eğitimi*, 19.

²⁰ Doğan - Ege, *Din Eğitimi*, 59.

²¹ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 23.

²² Kerim Yavuz, *Günümüzde Din Eğitimi* (Adana: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yayınları, 1988), 52.

rehberlik etme ve kabul ettiği dinin önerdiği yaşam biçimini öğrenmesine yardımcı olma sürecidir.”²³

Peygamberliğin esasını oluşturan tebliği ve davet görevi aynı zamanda bir eğitim-öğretim işidir. Peygamberimiz yalnız tebliğ ve davet ile kalmamış, “Ben öğretmen olarak gönderildim.”²⁴ buyurmuş ve ilk yaptırdığı mescidin bir bölümünü eğitim-öğretim için ayırmıştır.

1.4. Medrese – Müderris

Sözlükte “okumak, anlamak, bir metni öğrenmek ve ezberlemek için tekrarlamak” anlamına gelen ders (dirase) kökünden bir mekân ismidir.²⁵ Müslüman ülkelerde orta ve yükseköğretimin yapıldığı eğitim kurumlarının genel adıdır.²⁶ Arapça d – r – s kökünden türetilen ve ders okutulan yer anlamına gelen medrese, İslam coğrafyasında temel eğitim kurumlarına verilen ad olarak yaygınlaşmıştır.²⁷ Medreselerde ders verenlere “müderris” denilmektedir.²⁸

Medrese denince özellikle Nişabur ve Bağdat’ta kurulan Nizamiye medreseleri akla gelmektedir. Bu medreseler Alparslan ve oğlu Melikşah zamanında vezirlik yapan Nizamülmülk tarafından kurulmuşlardır.²⁹

1.5. Seyyid

Arap dilinde “yönetici ve öncü olmak, liderlik yapmak, hükmetmek, kadri yüce olmak” gibi anlamlara gelen “siyadet” kökünden türeyen seyyid, “Efendi, bey,

---

²³ Doğan - Ege, *Din Eğitimi*, 61.

²⁴ İbn-i Mace, Mukaddime, Hadis No: 17.

²⁵ Nebi Bozkurt, “Medrese”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1999), 30/238-239.

²⁶ Ziya Kazıcı, *Anahatlarıyla İslam Eğitim Tarihi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1983), 45-46.

²⁷ Ayşe Zişan Furat, “Medreselerin Doğuşundan Tanzimata Kadar Eğitim”, ed. İbrahim Turan - Bayramali Nazıroğlu (Ankara: Bilay Bilimsel Araştırma Yayınları, 2020), 75.

²⁸ Şakir Gözütok, *İslam’ın Altın Çağında İlim* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2012), 343.

²⁹ Abdülkerim Özaydın, “Nizamiye Medreseleri”, *Nizamiye Medreseleri* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1999), 33/188-191; Bozkurt, “Medrese”, 30/324; Gözütok, *İslam’ın Altın Çağında İlim*, 188-221.

önder, sahip, lider, ulu, faziletli, kerim, halim” gibi sıfat ve unvanları yüklenenler için kullanılır.³⁰

Terim olarak seyyid “nesl-i pak-ı Muhammedi’ye mensup olup yüceltilmiş”³¹ anlamında Hz. Peygamber’in kızı Hz. Fatma’nın Hz. Ali ile evliliğinden dünyaya gelen torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile onların soyundan gelenler için kullanılan bir unvandır.

Bu unvanı almaya hasep ve nesep bakımından insanların en şerefli olan Resûl-i Ekrem en fazla liyakatli görüldü.³²

Seyyid kavramını “İnsanların lideri, önderi ve efendisi” anlamında kullanan³³ İslam peygamberi torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’e Bu anlamdaki Seyyid unvanını bizzat vermiştir.³⁴

1.6. Seyda – Molla

Seyda kavramı tam olarak bilinmemekle birlikte Arapçadaki “seyyida” yani “büyüğüm” anlamındaki kelimeden, önce Farsça ardından da Kürtçe telaffuza dönüşmüştür. Dini anlamda icazet almış ve ders verebilecek yetkinlikte olan hoca

---

³⁰ İbn Manzûr, Lisanü’l – Arab, “svd” md.; Mütercim Asım Efendi, el-Okyânûsü’l – Basit fi Tercemeti’l – Kâmûsi’l – Muhit, “svd” md. Seyyid Kur’an-ı Kerim’de “Toplumda seçkin bir yere sahip olan kimse” (Al-i İmran 3/39) ve “kadının kocası (efendisi)” (Yusuf 12/25) anlamında iki kez yer alırken, hadis literatüründe sözcük anlamında sıkça kullanılır. Bkz. Wensinok, el-Mu’cemü’l-müfehres li-elfâzi’l-Hadisi’n-Nebevi, “syd” md.; Mustafa S. Küçük Aşçı, Tarihi Süreçte Seyyid ve Şerif Kavramlarının Kullanımı, İstanbul, 2009, syf.87.

³¹ Şemseddin Sami, *Kamus-i Türki* (İstanbul: Çağrı Yayınevi, ts.), II/755-777; Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Tarihi Süreçte Seyyid ve Şerif Kavramlarının Kullanımı”, *Osmanlı Araştırmaları XXXIII* 1 (2009), 87-88.

³² Küçükbaşçı, “Tarihi Süreçte Seyyid ve Şerif Kavramlarının Kullanımı”, 89.

³³ “Ben Âdem Oğullarının Seyyidiyim” (Ebu Dâvûd, “Sünnet”,13; İbn Mâce, “Zühd”, 37), “Ben Kıyamet Gününde İnsanların Seyyidiyim” (Ebu Dâvûd, “Sünnet”,13; İbn Mâce, “Zühd”, 37); Buhari, “Enbiyâ”,3; Müslim, “İman”, 367 – 369); Küçükbaşçı, “Tarihi Süreçte Seyyid ve Şerif Kavramlarının Kullanımı”, 89.

³⁴ Buhari, “Fezâilü ashabi’n-nebi”22; Müsned, III, 3, V, 49; Tirmizi, Menâkıbü’l Hasen ve’l Hüseyin”, 30; Belâzûrî, Ensabü’l-eşraf (nşr. S. Zekkâr – R. Zirikli), Beyrut 1996, I, 297; İbn Kesir, el-Bidaye ve’n Nihâye, Kahire, 1988, VIII, 37. Hz. Peygamber, torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için yaptığı duayı daha önce Hz. İbrahim’in de oğulları Hz. İsmail ve Hz. İshak için yaptığını ifade etmiştir. Bkz. Müsned, I, 236; Ebû Dâvûd, “sünnet”, 20; İbn Mâce, “Tıb”, 36; Tirmizi, “Tıb”,14.; Küçükbaşçı, “Tarihi Süreçte Seyyid ve Şerif Kavramlarının Kullanımı”, 89.

demektir.³⁵ Doğu bölgelerinde medrese eğitimi alan hocalara genellikle bu şekilde hitap edilmektedir.

Molla: “Bazı İslam toplumlarında tanınmış din alimlerine veya belirli seviyede öğrenim görmüş kimselere verilen unvandır.”³⁶

---

³⁵ Mustafa Keskin, “Doğu Medreseleri Ekseninde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri : Gaziantep Örneği”, *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2016), 70.

³⁶ Hamid Algar, “Molla”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2005), 30/238.

2. SEYYİD TAHA-İ HAKKÂRİ’NİN YETİŞTİĞİ ORTAM

2.1. Tarihi Siyasi ve Toplumsal Durum

Seyyid Taha-i Hakkâri’nin doğup yetiştiği Hakkâri, jeopolitik konum olarak Anadolu, İran ve Irak üçgenindeki bölgede bulunmaktadır. Hakkâri bölgesinin sınırlarından bahsedilirken genel olarak Cizre’den Urmiye’ye, Van Gölü kıyılarından Musul’a kadar uzanan geniş bir bölge olarak tarif edilir.³⁷ Seyyid Taha’nın yetiştiği bu bölgenin tarihi ve kültürel kökleri eskiye dayanmaktadır. Hakkâri hakkında ilk bilgilerin Asur kaynaklarında yer aldığı ifade edilir.³⁸ İslamiyet’ten önce Sasani ve Bizans hâkimiyetinde kalan Hakkâri, Müslümanların bu bölgeyi fethetmesi ile İslam coğrafyasına katılmıştır.³⁹ Bu bölgenin Osmanlı topraklarına katılması 1514’te Çaldıran Savaşı’ndan sonra gerçekleşmiştir.⁴⁰ Hakkâri bir dönem Van’a bağlı olan bir sancak iken daha sonra il statüsüne kavuşturulmuştur.⁴¹ Hakkâri, ilim ve kültür tarihi açısından çok sayıda medeniyetin zengin mirasına sahiptir.

Hakkâri adı bölgede yaşamını sürdüren ve savaşçı askerlere sahip olan “Hakkâriye” kabilesinden gelmektedir.⁴² Hz. Ömer’in halifeliği döneminde İyaz b. Ganem (r.a) önderliğindeki İslam ordusu 18-19/639-640 yıllarında Musul’un kuzeyindeki bölgeye yönelmiştir.⁴³ O dönem merkez olarak Cizre’yi seçen Hakkâri beyi Hür b. Salih el-Melikü’l-Hakkâri Müslümanlığı kabul etmiştir.⁴⁴ Hakkâri beyinin İslamiyet’i kabul etmesi bölgede dini, siyasi ve kültürel açıdan yeni bir

³⁷ Abdulcebbar Kavak, *Hakkari’den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri* (Van: Vamedia Ofset Matbaa, 2016), 18.

³⁸ Yaşar Kaplan, “Tarihte Hakkari, Şemdinan, Bahtinan ve Nehri”, *Tarihte Hakkari, Şemdinan, Bahtinan ve Nehri* (Uluslararası Mutassavıf Seyyid Taha-i Hakkari Sempozyumu, Hakkari: Kayhan Matbaacılık, 2013), 109.

³⁹ Ahmed b. Yahya el-Belazuri, *Futuhu’l Buldan --Ulkelerin Fetihleri*, çev. Mustafa Fayda (İstanbul, 2013), 323; Kavak, *Hakkari’den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 18.

⁴⁰ Metin Tuncel, “Hakkari”, *Hakkari* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1997), 15/205-207.

⁴¹ Orhan Kılıç, *XVI ve XVII. Yüzyıllarda Van* (Van: Van Belediye Başkanlığı Yayınları, 1997), 140.

⁴² Kavak, *Hakkari’den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 18.

⁴³ Muhammed b. Ömer el-Vakıdi, *Tarihu’l Futuhi’l Cezire ve’l Habur ve Diyarbekir ve’l Irak*, ed. Abdulaziz Feyyaz Harfuş (Dimaşk: Daru’l Beşair, 1996), 236-237; Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 12.

⁴⁴ el-Vakıdi, *Tarihu’l Futuhi’l Cezire ve’l Habur ve Diyarbekir ve’l Irak*, 72-73; Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 12.

dönemin başlangıcı olmuştur. Osmanlı egemenliğine girdikten sonra Hakkâri beyleri olarak bilinen ve soyları Abbasilere dayandırılan⁴⁵ yerel yöneticiler tarafından yönetimi sağlanmıştır ve bu durum XIX. yüzyıla kadar sürmüştür.

Hakkâri'nin jeopolitik konum olarak İran ve Irak ile kesişen bir noktada olması, bu bölgeyi İran ve Irak'ın yöneticilerinin ilgi odağı haline getirmiştir.⁴⁶ İran bu bölgede nüfus çoğunluğunu arttırmak ve Şiiliği bu bölgede yaşayan halkın arasında yaymak için uğraş vermiştir. Bunun yanında Irak'ın kuzeyinde bulunan Kürt Emirlikleri'nin husumetleri ve bu husumetlerden doğan anlaşmazlıklar da Hakkâri'yi etkilemiştir.⁴⁷ Böyle önem arz eden bir bölgede dağlık ve engebeli olmasına rağmen siyasi ve toplumsal açıdan gelişen olaylar Hakkâri bölgesini doğal olarak etkilemiştir.

Moğolların 656-657 / 1258-1259 yıllarında Hakkâri'nin de içinde bulunduğu bu bölgeleri istila etmesinden Hakkâri de etkilenmiş ve Hakkâri'de yönetimi ve idameyi Moğolların hükümdarı Hülâgu'nun temsilcileri ele almışlardır.⁴⁸ Belirttiğimiz gibi Osmanlı Dönemi'nde ise Hakkâri beylerinin gözetiminde Van iline bağlı bir idame olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Dönemi (1839-1876) ile amaçlanan yeniden yapılanma ve Batılılaşma hareketleri, İran'ın bölgeyi istila ve Şiiliği yayma düşüncesi, Irak cephesindeki Emirlikleri'nin anlaşmazlıkları Rusya ve İngiltere'nin Osmanlı ve İran'a daha fazla müdahil olmalarına sebep olmuştur.⁴⁹ Cumhuriyet Dönemi'nde ise eskiye göre daha küçük bir il sınırları içerisinde günümüze kadar devam etmiştir.⁵⁰

Belirtilen dönemler içerisinde Seyyid Taha Hazretlerinin İran'da Berdesor tekkesinden başlayıp Anadolu'da Nehri tekkesinde süregelen irşad ve eğitim -

---

⁴⁵ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 12.

⁴⁶ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 12.

⁴⁷ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 13.

⁴⁸ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 20.

⁴⁹ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 20.

⁵⁰ Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları* (Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü), 216; Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 20.

öğretim faaliyetleri yetiştirdiği âlimler ve sayısız müridiyle beraber geniş bir coğrafyada kendine saygın bir yer sağlamıştır.⁵¹ Seyyid Taha'nın, Hakkâri bölgesini aşan nüfuzundan ve insanlar üzerindeki etkilerinden istifade etmek ve Osmanlı Devleti'ne karşı onu kendi saflarına çekebilmek için o dönemin Kaçarlar yönetiminde olan İran'ın Türk hanedanları çok çaba sarf etmişlerdir. Fakat bu amaç ve gayelerinde muvaffak olamamışlardır.⁵²

Seyyid Taha Hazretlerinin yaşadığı bölgede toplumsal yapıda pek çok aşiret ve gayrimüslim topluluk bulunmaktadır. Dini inanç açısından çoğunluğu Müslüman halk oluştururken bunun yanında Hristiyan ve Yezidiler de yaşamaktaydı.⁵³ Bu bilgiler ışığında o dönemde toplumsal ve dini çeşitliliğin zaman zaman problemler de ortaya çıkardığını söyleyebiliriz.

2.2. İlimi ve Kültürel Durum

Hakkâri, tarih boyunca bu bölgede yaşayan insanların ve hanedanlıkların ortaya koydukları eserleri ve kültürel izlerini taşıyan kadim bir yere sahiptir. Tarih boyunca bu bölgede ikamet eden birçok din ve inanca sahip toplumlar ilmi ve kültürel alanda zengin bir yapının oluşmasına imkân sağlamışlardır. Bu bölgedeki dini çeşitlilik doğal olarak ilim ve kültür alanlarını da olumlu etkilemiştir.⁵⁴

Abbasi ve Selçuklu dönemlerinde Hakkâri'nin dönemin ilim ve kültür merkezlerinden uzak olması ve dağlık bir coğrafi konumda bulunması kültürel ve mimari yapıların Osmanlı Devleti'nin bölgede hakimiyeti ele almasına kadar fazla gelişme gösterememiştir.⁵⁵ Hakkâri bölgesinin İslamiyet ile tanışmasından sonra camiler ve medreseler gibi dini ve ilmi kurumlar oluşturulmaya başlanmıştır.⁵⁶ Abbasi devletinin yıkılmasının ardından oluşan beylikler dönemi, Hakkâri bölgesinin kültürel açıdan gelişme gösterdiği buna paralel olarak da hayır kurumları, mescit,

⁵¹ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 13.

⁵² Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 13.

⁵³ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 13.

⁵⁴ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 13-14.

⁵⁵ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufî Yönü ve Tesirleri*, 19.

⁵⁶ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 14.

köprü ve hanların yapılmaya ve halkın hizmetine sunulmaya başlandığı ve bunun yanında Kürt Dili ve Edebiyatı'nda önemli gelişmelerin yaşandığı dönem olarak görülmektedir.⁵⁷

Hakkâri bölgesinin İslam ile tanışması ve Kur'an-ı Kerim'in öğretilmesi ile başlayan süreçte; Arapça ve İslami ilimlerin öğretilmesi yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu sürecin sonunda ibadet ve eğitim mekânlarının yenilendiği görülmüştür.⁵⁸ Hakkâri bölgesinden günümüze ulaşan yapıların çoğu bölgedeki Osmanlı hakimiyeti sonrası yapılmıştır ve bunlardan günümüze ulaşan iki önemli ilim ve kültür merkezi 16. yüzyılda yaptırılan Zeynel Bey Medresesi ile 18. yüzyılda yaptırılan Meydan Medresesi'dir.⁵⁹

Hakkâri ve civar medreselerde eğitimlerini tamamlayan Hakkârili âlimler, İslam inanç ve kültürünü gelecek çağlara aktarılmasında önemli rol oynamışlardır. Bu medreselerde Ehl-i Sünnet düşüncesi hâkim olup itikadı olarak Eşari, ameli olarak ise Şafî mezhebine ait eserlerden faydalanılmıştır.⁶⁰

Hakkâri bölgesinin ilim, kültür ve sanat alanlarında fazla varlık gösterememesinde coğrafi şartlar ve jeopolitik konum olumsuz etkenler olsa da Bağdat, Mısır, Şam gibi büyük ilim ve kültür merkezlerinde çok sayıda Hakkârili şahsiyet önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Örneğin;

Ebû Muhammed Şerefuddin İsâ b. Muhammed b. Ebî Kasım el-Hakkâri: İlim ve edebiyatta uzman bir komutandı.

Dâvûd b. Muhammed b. Ebî Kasım el-Emirur-reis İmâduddin Bedreddin el Hakkâri: Şam ve Kudüs'te hadis dersleri vermiş ve kale komutanlığı yapmıştır.

İbn Mucelli Ali b. Ömer b. Mucellî Emir Nuruddin el-Hakkâri: Yaklaşık 20 yıl Halep Valiliği görevini yürütmüştür.

⁵⁷ Kaplan, "Tarihte Hakkari, Şemdinan, Bahtinan ve Nehri", 109.

⁵⁸ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 14.

⁵⁹ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 14.

⁶⁰ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 14.

İsa el-Kürdi el- Hakkâri: Halep’te polis teşkilatının şefliğini yapmıştır.

Şihabuddin Ebû Hasan Ahmed b. Ahmed b. Hüseyin b. Mûsek el-Hakkâri: Kur’an ve Hadis müderrisliği yapmıştır.

Şeyh Şihabuddin Ebû Said Ahmet b. Ahmet b. Ahmet b. Hüseyin b. Mûsek el-Hakkâri: Mısır’da yetişmiş çok iyi bir müfessir ve hadis ricalini bilen bir alimdi. 6 ciltlik “Tefsiru’l-Hakkâri” diye bilinen bir tefsiri vardır ayrıca matematik ve geometri alanlarında “Kitabu’l-Meseha” adlı bir eseri vardır.

Ahmet b. Ali b. Hasan b. Dâvud el-Cezeri el-Hamevi Şihabuddin el-Kürdi Ebû Abbas el-Hakkâri: İlmî ile dönemin önde gelen âlimlerinden olup hadis dersleri vermiştir.

Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed b. İbrahim b. Dâvud b. Nasr el-Hakkâri el- Kürdi ed-Dımaski: Kavvasiyye Medresesinde fıkıh dersleri vermiştir ayrıca imamlık görevinin yanında matematik alanında da uzmandır.

Hıdır b. Halil Ebû Abbas el-Hakkâri: Sufî bir zattı ve Müezzinlik yapmıştır.

Seyyid Abdullah Geylanî es-semaini el-Hakkâri: İlim ve tasavvufî tahsilini Mevlâna Hâlid el-Bağdadi’nin yanında tamamlayıp ilim hizmetlerine devam etmiştir.

Fatıma Binti İbrahim b. Davud b. Nasr el- Hakkâri el-kürdi: İbn Neccar’dan hadis dersleri alıp hadis rivayet etmiştir.

İsimlerini zikrettiğimiz şahsiyetler Hakkarili devlet adamları olup çeşitli hizmetlerde bulunmuş kişilerden sadece birkaçıdır.⁶¹

Seyyid Taha Hazretlerinin yetiştiği ve hizmetlerde bulunduğu yıllar ilmi faaliyetlerin yaygınlaştığı bir dönemdir. Osmanlı Devleti’ne bağlı yerel ve genel yöneticilerin ilim ehli kişilere ve bir eğitim kurumu olan medreselere önem verdikleri bu dönemde müderrisler ilim ve tedrisat işlerine tamamen yoğunlaşmış;

---

⁶¹ Şakir Gözütok, “Hakkarili Devlet Adamı ve Alimler (Abbasiler Dönemi)”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Erzurum*, (2011), 275.

Şemdinli'deki medreseler dışında Bahçesaray'da bulunan Arvas Medresesi ve Hoşap'ta bulunan Hoşab Medresesi de bölgedeki ilmi ve tasavvufi hizmetlere katkı sağlamışlardır.⁶²

---

⁶² Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 15.

3. SEYYİD TAHA-İ HAKKÂRİ VE İLMİ KİŞİLİĞİ

3.1. Seyyid Taha-i Hakkâri Dönemi

19. yüzyılın önemli mutasavvıfları arasında bulunan Seyyid Taha-i Hakkâri (v. 1269 – 1853), Nakşibendî – Halidiyye kolunun kurucusu olan Mevlânâ Hâlid el-Bağdadi hazretlerinden (v.1242 – 1826) aldığı eğitim sonrası Hakkâri ilinin Şemdinli ilçesine bağlı bugünkü adıyla Bağlar olan Nehri köyünü ilim ve irfan merkezi haline getirmiştir.⁶³ Belirttiğimiz gibi Seyyid Taha'nın yaşamını sürdürdüğü yerleşim alanı günümüzde İran, Irak ve Türkiye toprakları arasında yer almaktadır. Bu bölgenin jeopolitik konumu itibari ile öneminin yanında tarihi ve toplumsal açıdan önemli kılan unsurlar bulunmaktadır. Hz. Ömer (r.a) döneminde fetih için gelen 40 sahabenin şehit düştükleri yerden ismini alan Şehidan Dağı ve Seyyid Taha-i Hakkâri'nin bu önemli bölgede yürüttüğü irşad ve tasavvuf faaliyetleri bu unsurların başlıcalarındandır.⁶⁴

Nüfus yoğunluğunun genel olarak Kürt'ler den oluştuğu Hakkâri bölgesinde inanç ve değerler sisteminin şekillenmesinde etkin rol oynayan alimlerin başında Seyyid Taha Hakkâri'nin hocalığını da yapan Mevlânâ Hâlid Hazretleri bulunmaktadır. Bölgede hâkim olan Kadiriyye tarikatının faaliyet alanı neredeyse tamamen Nakşibendiyye'nin Halidiyye koluna geçmişken Nehri ailesinin de aynı şekilde Kadiriyye'yi bırakıp Nakşibendiyye tarikatının Halidiyye koluna geçtikleri görülmüştür.⁶⁵ Nakşi tarikatının özelliklerinden birisi de tarikat liderliğini babadan oğula geçmesidir.⁶⁶

Seyyid Taha-i Hakkâri ailesinden aldığı eğitim sonrası dervişlik yaparken gördüğü bir rüya üzerine bunun manevi bir işaret olduğunu düşünerek Nehri

---

⁶³ Nuray Çetin, “Seyyid Taha-i Hakkari (Ö. 1269/1853)'yi Anlamak”, *Seyyid Taha-i Hakkari (Ö. 1269/1853)'yi Anlamak* (Uluslararası Mutassavıf Seyyid Taha-i Hakkari Sempozyumu, Hakkari: Kayhan Matbaacılık, ts.), 524-525; Mehmet Kaddafi Kaya, *Seyyid Taha Nehri (Hakkari) 'nin Hayatı ve Faaliyetler* (Mardin: Artuklu üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017), 19.

⁶⁴ Sefer Kaçmaz, “Şan ve Şöhret Afettir.”, *Şan ve Şöhret Afettir.* (Uluslararası Mutassavıf Seyyid Taha-i Hakkari Sempozyumu, Hakkari: Kayhan Matbaacılık, ts.), 543.

⁶⁵ Kaya, *Seyyid Taha Nehri (Hakkari) 'nin Hayatı ve Faaliyetler*, 19-20.

⁶⁶ Ali Tenik, *Tarihsel Süreçte Kürt Coğrafyasında Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Nubihar Yayınları, 2015), 97.

bölgesinde bulunan amcası Seyyid Abdullah'a rüyasını anlatmak amacıyla yanına gitmiş ve amcasından ona yol gösterici olmasını isteyerek kendisinden yardım istemiştir. Amcasının yanında bir süre eğitim aldıktan sonra amcası Seyyid Abdullah'ın Mürşidi ve yakın dostu Mevlânâ Hâlid el-Bağdadi'nin Eğitim verdiği Bağdat şehrine bizzat amcası tarafından götürülmüştür.⁶⁷

Seyyid Taha, Bağdat'ta zorlu tasavvuf eğitimini ve irşadını tamamladıktan sonra Mevlânâ Halit Hazretleri tarafından istenen düzeye geldiğine kanaat getirilmiş ve halifesi olarak Berdesor'a görevlendirilmiştir.⁶⁸ Seyyid Taha Berdesor'a gitmeden önce Nehri'ye uğrayıp amcası Seyyid Abdullah ve ailesini ziyaret etmiş irşad faaliyetlerine koyulmak üzere Berdesor'a gitmiştir fakat daha sonra Mürşidi Mevlânâ Halid el-Bağdadi tarafından görev yeri değiştirilerek daha stratejik ve geniş bir il olan Van vilayetinde irşad faaliyetlerine başlamıştır.⁶⁹

Seyyid Taha Hazretleri'nin Berdesor'da irşad faaliyetlerine başlamasıyla Kadiriyye tarikatının etkileri azalmaya başlamış Nakşibendilik halkın üzerinde etkili olmaya başlamıştır ayrıca bu durumun gelişmesinde Seyyid Taha'nın ailesinin de önceden bu bölgede ilmi ve tasavvufi faaliyetlerinde bulunmalarında Seyyid Taha'nın halkın hüsn-ü kabulüne mazhar olmasında etken olmuştur.⁷⁰ 1850'li yıllarda Berdesor Köyü'nü ziyaret eden Hurşid Paşa, Seyyid Taha'nın bu bölgedeki etkin ve önemli irşad faaliyetleri kısaca şöyle özetlemiştir:

“Berdesor; Mergever, Tergever, Şemdinli beldeleri ile Urumiye şehirleriyle çevrili bir köydür. Urumiye'ye bağlı olan Berdesor ile Hakkâri'ye bağlı Şemdinli arasında yüksek dağlar sınır olmuştur. Yaklaşık yüz haneden oluşan bu köy, Berdesor vadisinden doğan küçük bir nehrin sol tarafına kurulmuştur. Köyün sırtını dayadığı aynı isimli dağın üst taraflarında iç içe geçmiş üç kaleden oluşan muhkem bir yapı bulunmaktadır. Bazı bölümleri zamanla yıkılan bu yapı, bölgenin yöneticisi tarafından özel misafirlerin ağırlanması için kullanılmıştır. Şu an askeri amaçlı olarak

⁶⁷ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 23-24.

⁶⁸ Mehmet Şefik Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi* (İstanbul: Kilim Matbaacılık, 2010), 15-16.

⁶⁹ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 27.

⁷⁰ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 29.

kullanılmaktadır. Bu köydeki en önemli mekân ‘Hânekâ-yı Şeyh Taha’ adı verilen Nakşibendi tekkesidir. Seyyid Taha Hazretleri Berdesor’a geldikten sonra bu tekkede irşad faaliyetlerine başlamıştır.’’⁷¹

Hurşid Paşa’nın ifadelerinde de görüldüğü gibi Seyyid Taha Hazretleri’nin tekkesi bölgenin önemli değerlerinden olup bölge hakkındaki genel değerlendirmelerde ismi geçmiştir. Seyyid Taha’nın burada sürdürdüğü irşad faaliyetleri bölge halkının ilmi ve kültürel açıdan kalkınmasına vesile olmuştur.

Seyyid Taha’nın ilmi hayata katkıları 1813 yılında Berdesor Medresesi’nde başlamış ve 1819’a kadar devam etmiştir.⁷²

Seyyid Taha Berdesor’da ilmi faaliyetler yürütürken Şemdinli beldesinde irşad amaçlı bulunan amcası ile de iletişim halinde olmuş Nakşi-Halidi ekolünün hem Anadolu’da hem de İran’ın sınır bölgesinde sağlam bir temel atmasını sağlamıştır ayrıca Anadolu ve İran tarafındaki halkın iletişimini ve bağlantılarını güçlü tutarak Ehl-i Sünnet düşüncesinin korunmasında ve yayılmasında köprü vazifesi görmüştür.⁷³

Seyyid Taha, amcası Seyyid Abdullah Şemdinli’nin (1235/1819) vefatından sonra İran Berdesor Medresesi’nde ilim ve irşad faaliyetlerinin devam etmesi amacıyla kardeşi Seyyid Muhammed Salih’i kendi yerine görevlendirerek amcasından boşalan postu doldurabilecek etkin ve tecrübeli bir sufinin bulunmaması dolayısıyla Nehri tekkesinin başına geçmiştir.⁷⁴ Seyyid Taha’nın Anadolu’da bulunan Nehri tekkesine geçmesinin sebepleri arasında bu tekkenin ailesi açısından ve Nakşibendilik’in yayılması açısından önemli etken olmuştur. Seyyid Taha amcasından aldığı Nehri tekkesindeki ilmi ve tasavvufi faaliyetleri daha da genişletmiş burada yapılan ilmi çalışmalar ve irşad faaliyetleri Anadolu, İran, Irak ‘ta bundan pek çok ilim ve kültür merkezlerini etkilemeye başlamıştır ayrıca Nehri

⁷¹ Hurşid Paşa, *Rihletu’l Hududi Beyne’d-Devleti’l Osmaniyye ve İran*, çev. Mustafa Zehran (Kahire: Merkezu’l Kavmi Li’t-Tercüme, 2009), 382-384.

⁷² Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 53.

⁷³ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 30.

⁷⁴ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 30-31.

tekkesinde bizzat Seyyid Taha hazretleri tarafından yetiştirilen talebeler irşad faaliyetlerini sürdürmeleri amacıyla çeşitli ülkelere Seyyid Taha Hazretleri tarafından gönderilmiştir.⁷⁵ Seyyid Taha Hazretleri'nin tasavvufi ve ilmi faaliyetlerinin tesirleri Anadolu, İran, Irak ve Suriye başta olmak üzere birçok beldeye ulaşmıştır.⁷⁶

Seyyid Taha Hazretleri'nin ilmi faaliyetlerinin yanı sıra siyasi ve toplumsal alanlardaki etkileri de önemlidir. Osmanlı-İran ilişkilerinde Seyyid Taha'nın tavrını iki durumun şekillendirdiğini söyleyebiliriz. Birincisi hocası Mevlânâ Hâlid'in Osmanlı ve İran'a bakış açısı ikincisi ise ailesinin Şemdinli'yi kendilerine yeni vatan belirlemiş olmalarıdır. Anadolu ile olan sınır boyunca meskûn olan Sünni aşiretlerinin Osmanlı'nın Çaldıran Zaferi'ni kazanmasıyla tamamen Osmanlı'nın yanında yer almaya karar vermeleri İran'a karşı ciddi bir kazanımdır. Seyyid Taha'nın İran'da çok sayıda müridi olması ve bunun farkında olan dönemin İran Şahı Feth Ali Şah Kaçar (v.1834) Seyyid Taha ile alakadar olmasına sebep olmuştur. Fakat Seyyid Taha Müridi olduğu Mevlâna Hâlid Hazretleri'nin de tavsiyesini dikkate alarak İran Şahı ve yöneticileriyle görüşmemiştir.⁷⁷ Bu konuda Mevlana Halid Hazretleri'nin talebesi ve müridi olan Seyyid Taha'ya yazdığı siyasetten ve yöneticilerden uzak durmasını tavsiye ettiği bir Farsça mektubu da bulunmaktadır ve tercümesi şu şekildedir:

“Fedevi Muhtlis Seyyid Taha! Allah Teâlâ'nın emanında olunuz! Büyük afet olan şöhretten daima sakınınız. Kişi için, talebelerinin çokluğu büyük bela olabilir. Allah Teâlâ sizi afetten korusun. Âmin! Kalbin acem beldelerine meyletmesini, ruhu öldüren ve kurutan zehir biliniz. Onların yanında gitmeyi ve yöneticilerin huzurunda bulunmayı asla kabul etmiyorum. Onlara olan mücaveretinizden dolayı uzaktan uzağa olan iyi muameleler ile size bir zararları dokunmasın. Bunun dışında eğer Şah bizzat davet ederse bile gidilmemelidir. Nerede kaldı ki başkalarının davetine gidilsin. Böyle davete verilecek cevap şudur. “Biz derviş kimseleriz. Bizim işimiz

⁷⁵ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 31.

⁷⁶ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 46-53.

⁷⁷ Mehmet Saki Çakır, *Seyyid Taha Hakkari ve Nehri Dergahı 19. Yüzyılda Nakşibendi-Halidilik* (İstanbul: Nizamiye Akademi, 2017), 103-104.

dünya ile olan irtibatı kesmek, İslam padişahına dua etmek ve İslam dinine hizmet etmektir. Devlet reislerinin meclis edeplerini bilmeyiz. Bu bizim yolumuz değildir. Sana emredilene itaat et! Muhalefet etme! Molla Mustafa Uşnevi'ye de fakirin selamını söyle ve bu yazdıklarım aynı zamanda onun içindir. Fitne olan yerden uzak olup, dine hizmet edecek yerde bulunmak ve yerleşmek zaruridir. Bizden bir şey gizli tutulmasın ki helâka sebep olur.

Kulların en zayıfı Halit en-Nakşibendi el-müceddidi el-Kadirî es-Sühreverdî el-kübrevî el-çiştî.⁷⁸

İlgili mektuptan da anlaşıldığı gibi şöhret, şah ve yöneticilerle görüşmek afet olarak görülmüş ve uzak durulması tavsiye edilmiş; alim ve dervişlerin ana gayesi İslam'a hizmet olduğu belirtilmiştir.

Feth Ali Şah Kaçar'dan sonra gelen diğer İran şahları da Seyyid Taha Hazretleri'ne özel ilgi göstermeye devam etmiştir. Muhammed Şah Osmanlı topraklarında bulunan Seyyid Taha'yı kendi tarafına çekmek amacıyla kendi topraklarının gelirlerini birkaç köyün öşrünü hibe etmek istemiştir hakeza takriben 1264/1847-48 yıllarında yedi köyün gelirini, mücevherli bir asa, süslü bir abâ, 1500 kuruş değerinde kumaş gibi envanter çeşit şey hediye etmek istemiştir.⁷⁹ Seyyid Taha Hazretleri İranlı yöneticilerin davetlerini ve gösterdikleri teveccühü İran'da yaşayan çok sayıda akraba ve müridlerinin olmasına binaen uygun bir dille reddetmiştir bunun yanında Osmanlı Devleti'nin tebaası olmaktan duyduğu memnuniyeti devlet adamlarına yazdığı mektuplarda da belirtmiştir.⁸⁰

Seyyid Taha Hazretlerinin bu döneminde gerçekleşen Osmanlı – Rus savaşlarında da (1826–1828) Kürt aşiretlerini Osmanlı'nın yanında harekete geçirmesi Rusya'nın hoşuna gitmemiş bu hususta Averyanov isimli bir Rus Subayı hatıralarında Seyyid Taha'ya ve Osmanlı Devleti'ne verdiği desteğe yer vermesine sebep olmuştur.⁸¹ P.İ. Averyanov'un “ İran Kürtleri arasında Ruslara karşı Savaş

⁷⁸ Çakır, *Seyyid Taha Hakkari ve Nehri Dergahı 19. Yüzyılda Nakşibendi-Halidilik*, 105.

⁷⁹ Çakır, *Seyyid Taha Hakkari ve Nehri Dergahı 19. Yüzyılda Nakşibendi-Halidilik*, 105-108.

⁸⁰ Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, 27.

⁸¹ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 59.

propagandasını İran-Türk sınırı boyunca uzanan bölgelerde Gezginlik yapan mürteci Halife Seyyid Taha yürütüyordu.”⁸² cümlesi Seyyid Taha hazretlerinin bölge halkı üzerindeki etkisini, birleştirici güç oluşunu ve Osmanlı, Rusya ve İran ile olan ilişkilerini özetlemektedir.

Seyyid Taha Hazretleri Osmanlı Devleti ve bölgedeki bazı Kürt emirleri arasında gerçekleşen anlaşmazlıklarda da aracılık yapmış ve sulh yolları dizayn etmiştir.⁸³ 1847 yıllarında Osmanlı Devleti tarafından bölgeden uzaklaştırılmasına karar verilen Hakkâri emiri Nurullah Bey İran Şahı’na sığındıktan belli bir süre sonra teslim olmaya karar vermiş ve Seyyid Taha Hazretleri’nin aracılık etmesini kabul etmiştir.⁸⁴

Seyyid Taha döneminde bölgede zaman zaman oluşan otorite boşluklarında bölgedeki itibarı ve etkileri neticesi ile ilim ve irşad faaliyetlerinin yanında yeri geldiğinde toplumsal barışı sağlamış yeri geldiğinde de bölgenin muhafazası için öncülük etmiştir ve bu tarikatın daha fazla yaygınlaşmasında önemli bir etken olmuştur.⁸⁵

Seyyid Taha Hazretleri’nin ve Nakşi Şeyhleri ’nin ilim ve irşad faaliyetlerinin yanında Müslümanların ve toplumun genel sorunlarıyla da alakadar olmaları ve Osmanlı padişahına verdikleri desteği tarikatların prensibi haline getirmeleri ümmet birliği için önem arz etmektedir.

Seyyid Taha Hazretleri’nin yaklaşık yarım asır süren ilim ve irşad faaliyetleri döneminin önemli isimlerinden olmasını sağlamış ve bu dönemde gerçekleşen faaliyetler başta Anadolu topraklarındaki Müslümanlar olmak üzere bölgesel ve uluslararası platformlarda ilmi ve kültürel, siyasi ve toplumsal birçok açıdan önemli gelişmelere ve ümmet birliğine vesile olmuştur.

---

⁸² P.İ P.İ.Averyanov, *Osmanlı İran Rus Savaşlarında Kürtler*, çev. İbrahim Kale (Beyoğlu/İstanbul: Avesta Basın Yayınları, 2010), 83.

⁸³ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 59.

⁸⁴ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 59.

⁸⁵ Çakır, *Seyyid Taha Hakkari ve Nehri Dergahı 19. Yüzyılda Nakşibendi-Halidilik*, 105-109.

3.2. Seyyid Taha-i Hakkâri'nin Hayatı

3.2.1. Adı Doğumu ve Ailesi

Anadolu topraklarında yetişen önemli maneviyat önderleri arasında bulunan Seyyid Taha'nın tam ismi Seyyid Taha b. Seyyid Ahmet b. Seyyid Salih'tir.⁸⁶

Seyyid Taha'nın ne zaman doğduğu tam olarak bilinmemektedir. Seyyid Taha, Nakşi – Halidi kolunun çok yönlü ve önemli köşe taşlarından biri olduğu halde doğumundan vefatına kadar biyografisi hakkında maalesef yeterli bir bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklarda doğum yeri ile alakalı iki isim yer almaktadır. Bunlar Türkiye-İran sınırına yakın bir yerde bulunan Humara ve Şemdinli'nin Nehri köyleridir. Seyyid Taha'nın oğlu Seyyid Ubeydullah babasının Humara nahiyesinde doğduğunu şöyle ifade etmiştir:

“Şerefli babamın doğum yeri Humara'dır. Nehri'dir meskeni ve orada metfundur.⁸⁷

Humara beldesi Seyyid Taha'nın ailesinin İran'ın Urumiye şehrinden ayrılıp Anadolu'ya göç ederken geçici mesken tuttuğu yerlerden biridir.⁸⁸ Anadolu'ya göçen ve Şemdinli 'ye yerleşen kalabalık ailesinin yanında yetişen Seyyid Taha, Seyyidler topluluğu içinde büyümüştür ve ailesi hakkında Anadolu, Irak ve İran'da Şemdinli nispeti ile bahsedilmiştir.⁸⁹

Seyyid Taha Hazretleri'nin soyu Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hasan'a dayanır ve aile şeceresi şu şekildedir.⁹⁰

Ali b. Ebi Talib (r.a.), Hasan b. Ali (r.a.), Hasan el Müsenna, Seyyid Abdullah, Seyyid Musa, Seyyid Abdullah, Seyyid Musa, Seyyid Davud, Seyyid Muhammed Ruhi, Seyyid Yahya, Seyyid Abdullah, Seyyid Musa, Seyyid Abdülkâdir Geylanî, Seyyid Abdülaziz, Seyyid Ebubekir, Seyyid Hacı, Seyyid Abdullah, Seyyid

⁸⁶ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 16.

⁸⁷ Ubeydullah Nehri, *Tuhfetu'l Ahabab* (Urumiye: İntişarati Hüseyini, 1978), 143; Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 25.

⁸⁸ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 16.

⁸⁹ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 17.

⁹⁰ Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, 13-14.

İbrahim, Seyyid Muhammed, Seyyid Hacı, Seyyid İbrahim, Seyyid Salih, Seyyid Ahmed, Seyyid TÂHÂ.

Seyyid Taha Hazretleri'nin ailesi soy olarak Abdülkâdir Geylani'ye dayandığı için Geylanî, yaşamlarını idame ettikleri yerden dolayı da Nehri nispetleri ile tanınmışlardır.⁹¹

Seyyid Taha Hazretleri'nin babası Seyyid Ahmed'in dört oğlundan bahsedilir. Bunlar: Seyyid Muhammed, Seyyid Tâhâ, Seyyid Salih ve Seyyid Abdülkerim'dir.⁹²

3.2.2. Çocukluğu ve Yetiştirme Şekli

Seyyid Taha dört erkek kardeşin arasında ikinci olarak dünyaya gelmiştir.⁹³ İlim ve irfan yuvası olan bir ailede çocukluk geçiren Seyyid Taha'nın kişiliği üzerinde Sufi kişilerden oluşan aile bireylerinin olumlu bir etki bıraktığı söylenebilir. Çocukluk yılları doğduğu Humara köyü ile sonradan çeşitli sebeplerden göç ettikleri Şemdinli'nin Nehri Köyü'nde geçmiştir. İlk eğitimini ilim ve irfan sahibi bir geleneğe sahip olan babası ve aile efradından almış daha sonra ailesi tarafından civardaki medreselere gönderilmiştir.⁹⁴

3.2.3. Evliliği ve Çocukları

Seyyid Taha'nın evliliği, eşi/eşleri, kız çocuklarının sayısı ve isimleri belirsiz olan hususlardandır. Çocuklarının ise yalnızca erkek olanlarının isimleri bilinmektedir. Erkek çocukların isimleri: Seyyid Mahmud, Seyyid Alâuddin, Seyyid Ubeydullah ve Seyyid Habip'tir.⁹⁵

Seyyid Taha Hazretleri'nin Abdülahâd isimli bir damadının olduğu dolayısıyla bir kızı olduğu kesindir fakat başka kız çocukları olup olmadığı bilinmemektedir.⁹⁶

⁹¹ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufî Yönü ve Tesirleri*, 28.

⁹² Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, 13.

⁹³ Çakır, *Seyyid Taha Hakkari ve Nehri Dergahı 19. Yüzyılda Nakşibendi-Halidilik*, 78.

⁹⁴ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 17.

⁹⁵ Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, 24.

⁹⁶ Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, 24.

Seyyid Mahmud isimli oğlundan Seyyid Bakır isimli bir torunu; Seyyid Alâuddin isimli oğlundan Seyyid Fehim, Seyyid Osman ve Seyyid Sa'duddin isimli üç torunu; Seyyid Ubeydullah isimli oğlundan Seyyid Reşit, Seyyid Alâuddin, Seyyid Abdulkadir, Seyyid Mazhar ve Seyyid Muhammed isimli beş torunu vardır ve nesilleri günümüze kadar devam etmektedir.⁹⁷

3.2.4. Vefatı

Seyyid Taha kırk yılı aşan ilim ve irşad hayatı ile Anadolu'da hayırlı bir çığır aşmış 1269/1853 yılında vefat etmiştir.⁹⁸ Vefatından kısa süre önce aynı zamanda talebesi olan damadı Abdülahad'a vefatının yaklaştığına dair ipuçları vermiştir. Miladi 1852 yılının son zamanlarında damadı ve öğrencileriyle Kâniye Haram (Haram Çeşme) isimli Şemdinli'ye yakın bir yerde buldukları esnada Şam'dan gönderilen iki adet mektup kendisine sunulmuş ve mektupları damadına okuttuktan sonra:

“Abdülahad! Şöhret afettir, bizim bu dünyadan göçme zamanımız gelmiştir”, der ve öğrencileri üzüntüyle mektupların ne anlama geldiğini sormuşlar fakat cevap alamamışlardır. Bunun üzerine Seyyid Taha evine dönmüş ve kısa bir zaman sonra hastalanarak iki gün sonra vefat etmiştir.⁹⁹ Son günlerinde namazlarını ayakta kılmaya devam eden Seyyid Taha talebeleri ve yakınları ile helalleşmiş ve yerine kâmil bir zat olan kardeşi Seyyid Salih'i tavsiye ettikten sonra vefat etmiştir.¹⁰⁰ Vefat yeri olan Nehri'de amcası Seyyid Abdullah'ın kabrine yakın defnedilmiştir.¹⁰¹

Seyyid Taha'nın vefatı oğlu Seyyid Ubeydullah Mesnevi'sinde şu beyitlerle anlatılmıştır: “

Seyyidlerin efendisi ve meşhur kutup dünyadan ayrılıp ahirete yöneldi.”

⁹⁷ Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, 24.

⁹⁸ Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, 23.

⁹⁹ Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, 23.

¹⁰⁰ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufî Yönü ve Tesirleri*, 49.

¹⁰¹ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufî Yönü ve Tesirleri*, 49.

Girdi cennete “Tuğra-yı İlahi” (sözü) ile “Kaza” da o ölüm tarihi lafzını yazdı.¹⁰²

Görsel 1: Seyyid Taha'nın Mezar Taşı, Nehri, 2020 (Hürkan METE)

Görsel 2: Seyyid Taha'nın Kabri, Nehri, 2020 (Hürkan METE)

¹⁰² Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 19.

Görsel 3: Seyyid Taha'nın Kabri, Nehri, 2020 (Hürkan METE)

3.3. Seyyid Taha-i Hakkârî'nin Ders Aldığı Yerler ve Âlimler

Seyyid Taha ilk eğitimini yoğun bir ilmi çalışmaların ve tasavvuf ortamının olduğu ailesinin yanında babasından almıştır.¹⁰³

Görüleceği üzere Seyyid Taha yüksek bir ilim ocağında dünyaya gelmiştir. Gavs-ı Azam sıfatıyla anılan Abdülkadir-i Geylani'nin torunlarından Seyyid Molla Ahmed bin Salih Geylani gibi büyük bir alimin oğlu olma mazhariyeti Seyyid Taha Hazretlerinde de tezahür etmiştir. Böyle bir ailede eğitim ilim yolunda atılabilecek adımlar açısından önemli bir merhaledir. Kendisine “Silsile-i Aliyye” denilen Anadolu’da yetişen büyük alim olan amcası Seyyid Abdullah-ı Şemdini’de Seyyid Taha’nın ilim kaynaklarından biri olmuştur.¹⁰⁴ Küçük yaşta Kur’an-ı Kerim’i hatmedip ezberleyen Seyyid Taha; Süleymaniye, Kerkük, Revanduz, Erbil ve Bağdat gibi önemli ilim merkezlerinde ve medreselerde zahiri ilimler eğitimini almış bunun

¹⁰³ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 30.

¹⁰⁴ Ramazan Ayvalı, “Seyyid Taha-ı Hakkârî'nin Yüksek İlim Şahsiyetinin Teşekkülüne Tesir Eden Alimler”, *Seyyid Taha-ı Hakkârî'nin Yüksek İlim Şahsiyetinin Teşekkülüne Tesir Eden Alimler* (Uluslararası Mutassavıf Seyyid Taha-i Hakkari Sempozyumu, Hakkari: Kayhan Matbaacılık, 2013), 197.

yanında fen ve edebiyat dallarında da dönemin büyük âlimlerinden ilim tahsis etmiştir.¹⁰⁵ Medrese eğitimini ve ilmi icazetini kimden aldığı tespit edilememiştir.

Yeğenin artan ve gelişen ilminin farkında olan amcası Seyyid Abdullah yeğeni Seyyid Taha'yı dönemin kıymetli alimlerinden Mevlânâ Halid ile tanıştırır ve Mevlânâ Halid Seyyid Taha'ya: "Oğlum hemen kalk ve Bağdat'a deden Abdülkadir Geylani'nin mezarına git ve murakabe et. Bakalım neler tecelli edecek?" diyerek dedesinin türbesine yollar. Seyyid Taha, Abdülkadir Geylani'nin türbesinde murakabeye yatar ve dedesinin silüetini görür; "Oğlum benim tarikatım çok büyük olduğu halde bugün taliplisi kalmamıştır. Mevlânâ Halid zamanın Abdülkadir'dir; hemen ona koş." diyerek kendisini Mevlânâ Halid'den ders alması için yanına göndermiştir.¹⁰⁶ Buradan anlaşılacağı üzere Mevlânâ Halid, peygamber evlatlarına duyduğu saygıyı ortaya koymuştur.

Seyyid Taha, Mevlânâ Halid'in huzuruna çıktıktan sonra seksen günlük zorlu suluk dönemine girmiş ve teslimiyetle görevlerini tamamlayıp üstadı tarafından ilk görev yeri olan Berdesor köyüne hilafet ile gönderilmiştir.¹⁰⁷

Seyyid Taha, Berdesor'a gideceği vakit geldiğinde müridler onu uğurlamak için toplandığında ilginç bir olay yaşanmıştır şöyle ki; Seyyid Taha üstadı Mevlânâ Halid'in gittiğini sanarak atına binmeye çalıştığı anda atının yularını Mevlânâ Halid'in tuttuğunu görür ve utançla atından inip üstadının ellerine kapanarak özrünü ve affını dilemeye çalışır. Mevlânâ Halid ise ona: "Bir zaman nefsinin terbiyesi için size dağdan taş taşıtıyordum. Bugün ise büyük ceddiniz, Resulü Ekrem (s.a.v)'e karşı büyük saygı ve muhabbetimin nişanesi olarak atınızın yularını tutmak istiyorum ve bundan beni kimse men edemez." der. Belli bir süre devam eden bu yürüyüşün ardından Mevlânâ Halid atının yularını Seyyid Taha'ya vererek şunları söyler; "Bundan sonra dizginler senin ellerinde. Terbiye ve yetişimde zerre kadar kusur

---

¹⁰⁵ Ayvalı, "Seyyid Taha-ı Hakkarî'nin Yüksek İlim Şahsiyetinin Teşekkülüne Tesir Eden Alimler", 198.

¹⁰⁶ Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, 15.

¹⁰⁷ Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, 15.

etmedim. Cenab-ı Hak yar ve yardımcın, büyüklerin ruhaniyetleri sığınağın olsun. Var selamete git.”¹⁰⁸

Seyyid Taha ve Mevlânâ Halid arasındaki bu vedalaşma olayı Mevlânâ Halid’in Ehl-i beyte olan sevgisini ve aynı zamanda Seyyid Taha’nın şahsiyetinin önemine işaret etmektedir.

3.4. Seyyid Taha-i Hakkâri’nin Yetiştirdiği Âlimler

Seyyid Taha’nın tekke ve medreselerinde yetişmiş günümüzdeki İran, Irak ve Türkiye topraklarında yaşamış olan bu müritlerinden tespit edilenlerin isimleri şunlardır:

1. Molla Resûl Sipkî (v.1829)
2. Sultan Mustafa Uşnevi (v. 1853 – 54)
3. Seyyid Salih Nehri (v. 1864)
4. Şeyh Abdülvehhab Ermenibulağı (v.1864)
5. Seyyid Sıbgatullah Arvâsi (v.1870)
6. Şeyh I. Abdüsselam Barzani (v.1872)
7. Şeyh Taha Hariri (v.1875)
8. Molla Hızır Nerziyevi Uşnevi (v.1879-80)
9. Seyyid Fehim Arvâsi (v.1896)
10. Şeyh Muhammed Küfrevi (v. 1898)
11. Şeyh Kemal el – Hüseyini (v.1910)
12. Şeyh Abdullah-ı Neyniki (v.?)
13. Şeyh Abdülhakim Nehri (v.?)
14. Şeyh Muhammed Nehri (v.?)
15. Seyyid Abdülahad (v.?)
16. Şeyh Süleyman Bradasti (v.?)
17. Mevlâna Hacı Hakkâri (v.?)
18. Molla Muhammed Münhani Hoşabi (v.?)
19. Molla Ahmed Meczub (v.?)

¹⁰⁸ Korkusuz, *Nehri’den Hazne’ye Meşayihî Nakşibendi*, 16.

20. Şeyh İslam Kerküki (v.?)¹⁰⁹

Görüldüğü gibi Seyyid Taha vefat ettiğinde arkasında her biri kendi bölgelerinde etkili ve söz sahibi olan birçok halife bırakmıştır. Tespit edilen ilgili âlimlerden Seyyid Salih Nehri, Şeyh Abdülhakim Nehri ve Şeyh Muhammed Nehri; Seyyid Taha'nın Kardeşleri Seyyid Abdülahad ise damadıdır.¹¹⁰

Seyyid Taha vefat ettikten sonra o dönem Nehri Dergâhına bağlı Berdesor tekkesinde hizmetlerini sürdüren kardeşi Seyyid Salih, ağabeyi Seyyid Taha'nın yerine Nehri Dergâhına postnişin olarak geçmiş ve Seyyid Taha'nın takip ettiği çizgide ilim ve irşad faaliyetlerini sürdürmüştür.¹¹¹

Seyyid Salih görev yaptığı yıllarda 1853 – 1856 arasında Osmanlı-Rusya arasındaki Kırım Savaşı'nda bölge halkının Osmanlı Devleti'ne destek vermesini sağlamış ve öncülük etmiştir. Bunun yanında irşad faaliyetlerinin yanı sıra toplumsal anlaşmazlıkların giderilmesinde de aktif rol oynamış ve 1280/1863 – 64 yıllarında görev yaptığı Nehri'de vefat etmiştir.¹¹²

Gerek Seyyid Taha'nın gerekse de Seyyid Salih'in Osmanlı, İran ve Rusya ile bölgede yaşayan siyasi ve sosyal olaylarda Osmanlı Devleti yöneticilerinin dikkatini çekecek düzeyde olumlu katkıları vermeleri bunun yanında bölge halkının ihyası için gayret göstermelerine binaen evkaf defterinde geçtiğine göre bu tekkede görev yapanlara Osmanlı Devleti tarafından aylık belirli bir miktar maaş bağlanmıştır. Nehri Medresesi'ndeki görevliler ve aldıkları maaşlar şöyledir: (H.1273 – 1280 / M.1857 – 1864)

- Şemdinan Kazasının Şeyh Hazreti Taha Efendi'nin mahdumu; Ubeydullah Efendi'nin maaşı: Şehri (Aylık) 200 Kuruş,
- Mûşarun İleyh Hazretlerinin diğer mahdumu; Alaeddin Efendi'nin maaşı: Şehri 200 Kuruş,

¹⁰⁹ Çakır, *Seyyid Taha Hakkari ve Nehri Dergahı 19. Yüzyılda Nakşibendi-Halidilik*, 43-55.

¹¹⁰ Çakır, *Seyyid Taha Hakkari ve Nehri Dergahı 19. Yüzyılda Nakşibendi-Halidilik*, 43.

¹¹¹ Çakır, *Seyyid Taha Hakkari ve Nehri Dergahı 19. Yüzyılda Nakşibendi-Halidilik*, 50-54.

¹¹² Çakır, *Seyyid Taha Hakkari ve Nehri Dergahı 19. Yüzyılda Nakşibendi-Halidilik*, 52.

- Mûşarun İleyh Hazretlerinin Emmi zadesi; Seyyid Ali Efendi'nin maaşı: Şehri 200 Kuruş,
- Mûşarun İleyh Hazretlerinin birader zadesi; Muhyiddin Efendi'nin Maaşı: Şehri 50 Kuruş,
- Camii Şerifindeki ve Hanegahi Şeridindeki İmam ve Müezzin maaşları: Şehri 500 Kuruş;
- Taamiyesi;
  - İmam Abdülvahit Efendi: 20 Kuruş,
  - Müezzin Abdülgafur Efendi: 15 Kuruş,
  - Müderris Mahmut Efendi: 25 Kuruş;
  - Ahmet Efendi: 15 Kuruş.¹¹³

3.5. Seyyid Taha-i Hakkâri'nin İلمي Kişiliği ile Toplumsal Sorunlara Getirdiği Çözümler

Seyyid Taha Hazretleri bir tekkenin dört duvarı arasına bir ömür sığdırmayıp fikir ve tesirlerini bulunduğu bölgede ve bölgenin stratejik konumu dolayısıyla da bölge dışında kullanmış ilim ve gönül ehli şahsiyetlerden olmuştur. İlim ve irşad faaliyetlerinin yanında yeri geldiğinde toplumsal barışı sağlamaktan yeri geldiğinde de bölge muhafazasını sağlamaktan geri durmamıştır. Seyyid Taha'nın bu aktif durumu kendisinin ve tarikatının bölgede daha fazla yayılmasına etki etmiştir.¹¹⁴

Seyyid Taha'nın yaşadığı dönemlerde meydana gelen savaşlarda (Özellikle İran – Rus ve Osmanlı – Rus) halkı birleştirici güç unsuru olarak öne çıktığı; devlet ve din uğruna aşiret liderleri ile görüşerek halkın birlik olmasını sağladığı görülmüştür.¹¹⁵

Seyyid Taha'nın yaşadığı bölgede İran'ın yıllardır süregelen Sünni halk üzerindeki Şiilik propagandasına karşı İran'ın Urumiye şehrinde açtığı Berdesor

¹¹³ Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayih Nakşibendi*, 19.

¹¹⁴ Çakır, *Seyyid Taha Hakkari ve Nehri Dergahı 19. Yüzyılda Nakşibendi-Halidilik*, 109.

¹¹⁵ Çakır, *Seyyid Taha Hakkari ve Nehri Dergahı 19. Yüzyılda Nakşibendi-Halidilik*, 109.

Medresesi ile Hakkâri Şemdinli’de açtığı Nehri Medresesi bu propagandaların önüne geçmek adına önemli hizmetler ifa etmiştir.¹¹⁶

Seyyid Taha Hazretleri yerel yöneticiler ve aşiretler arasında vuku bulan hadiselerde devreye girmiş ve tarafları uzlaştırmıştır. Kuzey Irak, Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde Sancak Beyliği adı altında bazı Kürt beylerine tanınan geniş yetkiler bazen kendi aralarında bazen de İran veya Osmanlı’ya karşı takınılan tavır dolayısıyla bölgedeki aşiretler karşı karşıya gelebilmiştir. Seyyid Taha’nın Anadolu, İran ve Kuzey Irak’ta bulunan Sünni aşiretler arasındaki saygın konumu husumetlerin çözülmesinde etkili olmuştur. Bu durum Seyyid Taha’ya yerel yöneticiler tarafından gönderilen mektuptaki hitap ve üsluplarından anlaşılmaktadır şöyle ki:

Musul Valisi ile İmadiye Beylerinden İsmail Paşa’nın arasındaki anlaşmazlıklara binaen İmadiye ’den gönderilen mektupta Seyyid Taha’ya kullanılan “Efendim, Sultanım, Seyyid Taha Kuddise Sirruh” ifadeleri bu konuda güzel bir örnektir.¹¹⁷

Irak’ın Revanduz çevresinde ikamet eden iki aşiret arasındaki anlaşmazlık yöre halkının ve önde gelenlerinin arabuluculuğuna rağmen çözülememiş çare olarak Seyyid Taha’ya konu iştirak etmiş ve sorunun çözülmesine vesile olmuştur.¹¹⁸

Seyyid Taha Hazretleri siyasi ve toplumsal konularda ilmi ve saygın kişiliği neticesinde yönlendirici ve sorun çözücü bir şekilde hareket etmiştir. Halkın ve bölgede bulunan sınır devletlerinin yöneticileri tarafından her zaman ilgi ve alaka görmüştür ve toplumun yapılanmasında, bölgenin kalkınmasında etkin rol oynamıştır.

---

¹¹⁶ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 64-65.

¹¹⁷ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 63.

¹¹⁸ Zeki Tan, “Mevlana Halid-i Bağdadi’nin Talabelerinden Seyyid Taha el-Hakkari”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3 (2013), 113.

3.6. Seyyid Taha-i Hakkâri'nin Tasavvufi Yönü ve Kişiliği

3.6.1. Nakşibendiyye Tarikatı

Sözlükte “gidilecek yol, izlenecek usul, hâl ve gidiş” anlamındaki tarikat, terim olarak “Allah’a ulaşmak isteyenlere mahsus âdet, hal ve davranış” demektir.¹¹⁹

12. yüzyılda Buhara ve civarında ortaya çıkan Hâcegân yolunun bir devamı olan Nakşibendiyye tarikatı, ismini 14. Yüzyılda Orta Asya’da yaşamış olan Bahâeddin Nakşibend’den almaktadır.¹²⁰ İslâm dünyasının Kadiriyye’den sonra en yaygın tarikatı olup anavatanı Orta Asya’da diğer bütün tarikatların yerini alarak İslâm dünyasının hemen hemen her bölgesine yayılmıştır.¹²¹

Gençliğinde baba mesleği olan nakışçılıkla ilgilenmesinden dolayı “Nakşibend” lakabını alan Hâce Bahâeddin Nakşibend, tasavvufi terbiyesini ve eğitimini Emir Külâl’e bağlanarak tamamladıktan sonra Hâcegân silsilesini oluşturan Abdulhâlık-i Gucdüvâni’nin prensiplerinden uzaklaşan tarikat mensuplarının ihyasıyla uğraşmıştır. Hâce Bahâeddin Nakşibend, tarikatın unutulmaya yüz tutan esaslarını ihya etmesinden dolayı Nakşi tarikatının kurucusu kabul edilmiştir.¹²²

15. yüzyılın sonlarında Abdurrahman-ı Câmî tarafından oluşturulan Hâcegân denilen tarikat silsilesi Hâce Yûsuf el-Hemedâni ile başlatılmıştır fakat bazı kaynaklarda ise bu silsile Yûsuf el-Hemedâni’nin halifesi olan Abdulhâlık-i Gucdüvâni’ye dayandırılmaktadır. Gucdüvâni, tarikat silsilesinde Nakşibend’in şeyhi sayılmaktadır.¹²³

Nakşibendiliğin manevi yönünü gösteren, Gucdüvani tarafından ortaya konulan, “Kelimât-ı Kudsiyye” olarak adlandırılan prensipler şunlardır:

¹¹⁹ Reşat Öngören, “Tarikat”, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2011), 40/95-105.

¹²⁰ Abdurrezzak Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar* (Bursa: Bursa Akademi, 2017), 320.

¹²¹ Hamid Algar, “Nakşibendiyye”, *Nakşibendiyye* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2006), 32/335-342.

¹²² Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, 321.

¹²³ Hamid Algar, “Hâcegân” (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1996), 14/431.

- Hûş der-dem: Dervişin aldığı her nefeste gafletten kaçınması.
- Nazar ber-kadem: Yürürken gaflete sebep olacak bir şey görmemek için gözün ayağa dikilmesi.
- Sefer der-vatan: Lüzumsuz seyahatleri terk edip iç âlemindeki yolculuğa yönelmek.
- Halvet der-encümen: Sûrette ve zâhirde halk içinde bulunurken mânen ve bâtınen Hak ile beraber olmak.
- Yâdkerd: Dil ve gönülle Hakk'ı zikretmek.
- Bâzgeşt: Zikir yaparken kelime-i tevhidin ardından “İlâhi ente maksudi ve rızake matlûbi” cümlesinin tekrarlamak.
- Nigâhdâşt: Kelime-i tevhidi söylerken akıldan bütün yersiz düşünceleri atmak.
- Yâddâşt: Her zaman Hak'tan âgâh olmak.¹²⁴

Müteahhir Nakşibendi müellifleri Hz. Ebu Bekir (r.a.) ile başlattıkları Nakşibendi silsilesini Beyazıd-i Bistami'nin (v.234/848) zamanına kadar Bekriyye, Hâce Yûsuf el-Hemedâni'nin (v.535/1140) zamanına kadar Tayfuriyye, Hemedâni'den Hâce Bahâeddin Nakşibend'in (v.791/1389) zamanına kadar Hâcegân tarikatı ondan itibaren de Nakşibendiyye olarak adlandırmışlardır.¹²⁵

Bahâeddin Nakşibend'in kurucusu olduğu Nakşibendi tarikatının tespit ettiğimiz kolları ve kurucuları şu şekildedir:

- Ahrâriyye: Ubeydullah Ahrâr (v.895/1490)
- Câmîyye: Ahmed-i Nâmeki-yi Câmî (v.536/1141)
- Cûybâriyye: Muhammed İslâm Cûybâri (v.971/1563)
- Esediyye: Ebû Muhammed Afifüddin Abdullah b. Ali el-Esedi (v.620/1223)
- Halidiyye: Hâlid el-Bağdâdi (v.1242/1826)
- Kâsâniyye: Ahmed b. Celâleddin el-Kâsâni (v.949/1542)
- Mazhariyye: Mazhar Cân-ı Cânân-ı Dihlevi (v.1195/1781)
- Murâdiyye: Murad Buhâri (v.1131/1720)

¹²⁴ Algar, “Hâcegân”, 14/431.

¹²⁵ Algar, “Hâcegân”, 14/431.

- Müceddidiyye: İmâm-ı Rabbânî (v.1034/1624)
- Nûriyye: Ebu'l-Hüseyin en-Nûri (v.295/908)
- Sa'diyye: Sa'deddin el-Cebâvi eş-Şeybânî (v.575/1180)
- Tâciyye: Tâceddin b. Zekeriyâ el-Hindî (v.1050/1640)¹²⁶

3.6.2. Hâliidiyye Kolu

Nakşibendi tarikatının Hâliidiyye kolunun kurucusu Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdi (v.1242/1827)'dir. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdi 1805'te hac yolculuğuna çıktığı dönemde tasavvufa ilgi duyması sonucu Hindistanlı bir dervişin yönlendirmesiyle Abdullah ed-Dihlevî'ye intisap etmiştir. Şeyhinin gözetiminde tasavvufî eğitimini tamamladıktan sonra halife olarak Süleymaniye'ye gönderilmiş ve irşad faaliyetlerini yürütmüştür.¹²⁷

Hâliidiyye, Mevlânâ Hâlid ve halifeleri aracılığıyla geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Tarikatın asıl etki alanı Kuzey Irak, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ve İran'ın kuzeybatı bölgesidir.¹²⁸ Osmanlı devlet adamlarının Hâlidiliğe bağlanması tarikatın etki alanını ve faaliyetlerini olumlu etkilemiştir. Hâlidiler de Müslümanların birliğini sağlayan Osmanlı Devleti'ne kesin bir bağlılık göstermişlerdir.

Hâlidilik, Nakşibendiliğin geleneksel uygulamalarının yanında râbıtaya önem vermesi ve cehrî zikirden kaçınması ile tanınmıştır.¹²⁹

Hâlid-i Bağdâdi'nin önde gelen halifelerinden Osman Sirâceddin et-Tavili (v.1866) İran sınırında faaliyet yürütürken Seyyid Taha-i Hakkâri ise Nehri silsilesi ile Kuzey Irak ve Anadolu civarında etkin bir irşad faaliyeti sürdürmüştür.¹³⁰

3.6.3. Ailenin Nakşibendi Kimliği

Nehri ailesi 13. yüzyılın ortalarına kadar Bağdat ve çevresinde yaşamış daha sonra bu bölgeye gerçekleşen Moğol istilası nedeniyle Musul üzerinden Hakkâri

¹²⁶ Öngören, "Tarikat", 40/95-105.

¹²⁷ Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, 331.

¹²⁸ Hamid Algar, "Hâliidiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1997), 15/296-299.

¹²⁹ Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, 331.

¹³⁰ Algar, "Hâliidiyye", 15/296-299.

bölgesine göç etmişlerdir.¹³¹ Nehri ailesinin Abdülkadir Geylani'den beri devam eden Kadiri kimliği 19. yüzyılda Mevlâna Halid-i Bağdadi'ye bağlanmalarıyla Nakşibendi kimliğine dönmüştür.¹³² Seyyid Taha'nın Anadolu ve çevresinde tanınmasında ve saygın bir konuma gelmesindeki temel faktörlerden biride Nakşibendi-Halidi kimliği olmuştur.¹³³ Bu aileden Nakşibendi şeyhi olarak ilk irşad faaliyetlerini yöneten amcası Seyyid Abdullah Şemdini olup ondan kısa bir süre sonra ise Seyyid Taha-i Hakkâri postnişin olmuştur.¹³⁴

3.6.4. Seyyid Taha-i Hakkâri'nin Tasavvufa Yönelişi

Seyyid Taha ve ailesinin Abdülkadir Geylani'den beri Kadiriyye tarikatına mensubiyetleri ve bu tarikatın öğretilerini yaydıkları bilinmektedir. Aile Irak'tan Anadolu'ya göç ettikten sonra da bu durum devam etmiştir. Seyyid Taha'nın amcası olan Seyyid Abdullah'ın Nakşibendi şeyhlerinden olan Halid el-Bağdadi ile olan dostluğu, Nehri ailesin tasavvufi hayatında yeni bir dönem açmıştır ve ailenin yüzyıllardır devam eden Kadiriyye tarikatı şeyhliği Nakşibendi tarikatına geçmiştir.¹³⁵

Seyyid Taha'nın tasavvufa yönelmesi ve iyi bir eğitim almasında amcası Seyyid Abdullah önemli bir rol oynamıştır. Seyyid Taha gördüğü bir rüya üzerine içindeki manevi eksikliği gidermek için yeğenindeki kabiliyetin farkında olan amcası Seyyid Abdullah'a intisap etmiştir. Seyyid Taha belli bir süre amcasının yanında eğitim görmüş daha sonra Mevlâna Halid'in intisabına girmiştir.¹³⁶

3.6.5. Mevlâna Halid'e İntisabı ve Tasavvufu Eğitimi

Seyyid Taha, Bağdat'a gittiğinde Mevlâna Halid onun intisabını hemen kabul etmiş ve Seyyid Taha'yı büyük dedesi olan Şeyh Abdülkadir Geylani Hazretleri'nin

---

¹³¹ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 59.

¹³² Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 59.

¹³³ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 22.

¹³⁴ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 64.

¹³⁵ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 84.

¹³⁶ Çakır, *Seyyid Taha Hakkari ve Nehri Dergahı 19. Yüzyılda Nakşibendi-Halidilik*, 36.

kabrine istihareye göndermiştir. Seyyid Taha, istihare sonucunda aldığı manevi işarete binaen Mevlânâ Halid'e intisap ederek seyr-ü sülûka başlamıştır.¹³⁷

Mevlâna Halid, Seyyid Taha'yı seksen gün boyunca ağır işlerde çalıştırmış, zorlu ve ciddi bir eğitimden geçmiştir ve seksen günlük seyr-ü sülûktan sonra tarikat icazeti vermiştir.¹³⁸

---

¹³⁷ Çakır, *Seyyid Taha Hakkari ve Nehri Dergahı 19. Yüzyılda Nakşibendi-Halidilik*, 37.

¹³⁸ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 86.

4. SEYYİD TAHA-İ HAKKÂRİ'NİN EĞİTİM İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

4.1. Seyyid Taha-i Hakkâri'nin İlme Verdiği Önem

Yüce Allah, ilim üstünlüğü ile ilgili şöyle buyurmaktadır: “*De ki, hiç bilenler ile bilmeyenler bir olur mu?*”¹³⁹Başka bir ayette ise: “*Kullar arasında Allah'tan en çok korkanlar Âlimlerdir.*”¹⁴⁰Buyrulurak ilim öğrenmenin ve âlimin üstünlüğü ortaya çıkarılmıştır.¹⁴¹

Hazreti Peygamber'in (a.s.) vefatından sonra; sahabe, tabiin, etbau't-tabiin silsilesinden alınan ilmi birikim âlimler vasıtasıyla günümüze kadar ulaşmıştır.

Âlimler, yaşadıkları her çağda toplumlara ışık tutmuş ve kendilerinden sonraki nesillere ilim aktarılmasında öncülük etmişlerdir. Onların gayret ve çabaları sonucunda İslam toplumu dinini en güzel şekilde yaşamaya çalışmıştır.

Âlimlerin büyük bir çoğunluğu ilmi Allah rızası için öğrenmiş ve bu durumdan asla maddi çıkar elde etmemişlerdir.¹⁴² Bu durum Kur'an-ı Kerim de şöyle ifade edilmektedir: “*Dilediğine hikmet verir. Hikmet verilene ise çok büyük bir hayır verilmiş demektir. Bunu ancak temiz akıllılar anlar.*”¹⁴³Bir başka ayette konuya şöyle değinilmektedir: “*İçlerinden sabrettikleri zaman emrimizle doğru yolu gösteren Öncül imamlar (önderler) yetiştirmiştik. Onlar ayetlerimizi kesin bir şekilde sarılmışlardı.*”¹⁴⁴

İslam toplumuna en güzel bir şekilde şekillendirmeye çalışan âlimler, doktorların hasta için önemi gibi toplumun manevi doktorları sayılmışlardır.¹⁴⁵

---

¹³⁹ Zümer, 39/9.

¹⁴⁰ Fatır, 35/28.

¹⁴¹ Bkz., İlmin ve Âlimin rolü ile ilgili ayetler: Rad, 13/43; Neml, 27/40; Kasas, 28/18; Ankebut, 29/43; Ankebut, 29/49; Nisa, 4/83; Araf, 7/26; Araf, 7/52; Rahman, 55/3-4.

¹⁴² Abdulcelil Candan, *Ulemanın Gücü* (İstanbul: Bilge Adamlar, 2011), 29.

¹⁴³ Bakara, 2/269.

¹⁴⁴ Secde, 32/24.

¹⁴⁵ Candan, *Ulemanın Gücü*, 23-29.

Âlimler, Allah'ın murad ettiği toplumu inşa etmede büyük sıkıntılara maruz kalabilmiş; bazen cahil bir topluluk bazen de zalim yöneticilerle sınanmışlardır.¹⁴⁶ Bu durum hadis -i şerif de şu şekilde zikredilmektedir: “*En çetin eziyet ve bela peygamberlerindir. Bu eziyet ve belalar peygamberlerden sonra, takva seviyelerine göre insanları bulur.*”¹⁴⁷

Âlimler, farklı konularda içinde yaşadıkları topluma öncülük etmiş gerektiğinde hürriyet ve bağımsızlık mücadelesi vermişlerdir. Bunun yanında toplumun; irşad, vaaz vb. yollarla eğitilerek İslam Medeniyeti'nin gelişmesine öncülük etmişlerdir.¹⁴⁸ Bu yolda en büyük sorumluluk âlimlere yüklenmiştir.¹⁴⁹

Toplumun manevi dinamiklerini idame etme âlimlerin görevleri arasında yer almaktadır. Bu durum toplumun ıslahı için de geçerlidir. Toplumun ıslahı büyük oranda âlimlere bağlıdır.¹⁵⁰ Çalışmamıza konu olan Seyyid Taha da ilim kavramını bu doğrultularda kullanmıştır. Öncelikle ailesinden aldığı eğitim sonrası çeşitli medrese ve tekkelerde eğitim görmüş değerli müderrisler tarafından kendisinde bulunan cevhere binaen özenle yetiştirilmiştir. Genç yaşına rağmen Zahir'i ilimlere vukufiyeti ve yüksek ilmi seviyesi nedeniyle “allâme” olarak tanınmıştır.¹⁵¹

Seyyid Taha, ilim elde etme ve bu ilmi Ehl-i Sünnet çizgisinde kullanma; halkı her yönden kuşatıcı ve etkileyici üsluba haiz olma; tasavvufun etkisi ile toplumsal sorunların azalmasını sağlama; toplumun irşad faaliyetlerini sürdürürken mürid yetiştirmekten de uzak durmamıştır. Toplumsal sorunların çözümünde yapıcı ve müessir rolünü kullanmıştır.

Seyyid Taha Hazretleri'nin büyük ilim ve irşad faaliyetleri sonucunda Nehri kasabasının nüfusunun 700 haneye kadar çıktığı dönemde toplumsal birlikteliği sağlamak, Ehl-i Sünnet çizgisinde ilmi faaliyetleri Allah rızası için yapmak amacıyla

---

¹⁴⁶ Candan, *Ulemanın Gücü*, 89.

¹⁴⁷ Tirmizi, *Züht*, 57.

¹⁴⁸ Candan, *Ulemanın Gücü*, 183-187.

¹⁴⁹ Zeki Tan, *Kur'an'a Göre Toplumun Yapılanmasında İlim ve Alimin Rolü* (İstanbul: Ark Kitapları, 2010), 19.

¹⁵⁰ Tan, *Kur'an'a Göre Toplumun Yapılanmasında İlim ve Alimin Rolü*, 393-398.

¹⁵¹ Ali Yurtgezen, *Hacegan Sultanları* (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2013), 160.

tüm nüfusun ve devamlı ziyarete gelen misafirlerin her gün beraber yemek yemeleri sağlanmıştır.¹⁵²

Seyyid Taha, medrese geleneğini yaşatmak ve ilmiye sınıfını canlı tutmak amacıyla etkin rol oynamıştır ve Sünni medrese geleneğinin güçlü kalmasını sınır bölgesinin her iki tarafındaki stratejik noktalara açtığı medreselerle sağlamıştır.¹⁵³

Seyyid Taha'nın ilim kavramına yaklaşımındaki ana amaç; halkın ıslahını sağlayıp Rıza-i İlahi'yi kazanabilmek, Sünni Müslümanların vatanlarına bağlı kalarak dinlerini samimiyetle yaşayabilmelerine önyak olmak için gerekli eğitimleri alan müridlerini ihtiyaç olan bölgelere göndererek halkın dini ve fenni alanda mamur olmalarını sağlamak ve toplumsal sorunların ıslahını sağlamak olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Seyyid Taha'nın Nehri Medresesi'nde verdiği eğitimin faydalı, sistematik ve kabul gören anlayışta olması dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin resmi medreseleri arasında bulunduğu bilinmektedir.¹⁵⁴

4.2. Seyyid Taha-i Hakkâri'nin İdeal Eğitim Anlayışı

Seyyid Taha, üstadı Mevlânâ Halid tarafından bir sohbetinde şöyle tarif edilmiştir: “Efendiler! Beni Seyyid Abdullah ve Seyyid Taha'dan üstün bilmeyiniz.” Bu söze şaşırıp “Nasıl olur? Siz onların üstadı, onlarda sizin talebeniz?” diye itiraz edenlere Mevlânâ Halid; “Benim onlarla olan ilişkim, bir sultanın çocuklarını eğiten hoca gibidir. Onlar Sultan'ın çocukları oldukları için, nihayetinde sultan olup, bizden üstün olurlar.”¹⁵⁵ diye buyurmuştur.

Seyyid Taha Hazretleri hiç kuşku yok ki hocası Mevlânâ Halid'in bu tarifine mazhar olacak şekilde aldığı eğitime özen göstermiş ve dikkatleri üzerine toplamıştır.

Seyyid Taha'nın gündelik hayatına baktığımızda ideal eğitim anlayışının hayatına tezahür ettiğini görmekteyiz. Gece namazlarını evinde kıldıktan sonra sabah

¹⁵² Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, 16-17.

¹⁵³ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 42.

¹⁵⁴ Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, 18.

¹⁵⁵ Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, 16.

namazına kadar Allah'a zikir ve evrad ile gecesini tamamlayıp sabah ezanı ile namazı cemaatle kıldıktan sonra kuşluk vaktine kadar tekkede kalırdı.¹⁵⁶

Tekkesinde bulunan ve ders alan talebelerini her gün kontrol edip sıkıntıları olanların müşkülli ile ilgilenirdi. İkinci namazından sonra Hatme-i Hâcegan, daha sonra ise İmam-ı Rabbani'nin Mektubat isimli eseri okunur, bu okuyuşta zorlu konuların açıklaması bizzat Seyyid Taha tarafından yapılırdı. Akşam namazından sonra rabita yapılırdı daha sonra ise yatsı namazını kılınp dağılırdı.¹⁵⁷

Seyyid Taha, Sûluk'a giren tüm talebeleriyle özenle tek tek ilgilenir ve bu aşamada olan öğrencilerine bilgileri bizzat kendisi verirdi.¹⁵⁸

Seyyid Taha, Nehri'ye eğitim amacıyla gelen talebelerinin öncelikle medrese altyapısını güçlendirmiş, talebelerin bilinçli bir şekilde eğitimlerine devam etmelerini amaçlamıştır.¹⁵⁹

4.2.1. Şeriat için Sünnet'e, Tarikat için Şeyh'e Bağlı Kalmak

Ehl-i Sünnet düşüncesine bağlı sufiler Kur'an ve sünnet çizgisinden ayrılmamayı ve bu iki esasa dayanmayan herhangi bir uygulamayı tasavvufi olarak görmekten kaçınmış, talebelerini ve müridlerini bu doğrultuda yetiştirmeye hassasiyet göstermişlerdir. Tarikatın şeriata hizmet eden bir yol olduğunu benimsetmeye çalışmışlardır.¹⁶⁰

Seyyid Taha da sağlam bir tarikatın ancak şeriata bağlılık ile mümkün olacağını sohbet ve mektuplarında vurgulamıştır. "İki şeyi muhafaza etmek gerekir: (bunlardan birincisi) şeriatın sahibine ittibadır. (Ona ve âline salatu selam olsun). (İkincisi ise) tabii olunan şeyhe muhabbet (beslemek) ve ihlas (lı olmak) tır. Başka hiçbir şey olmasa dahi bu ikisi nimettir. Şayet bu ikisi (kişi de sağlam) yer etmişse hiçbir gam keder yoktur. (Çünkü) sonunda arzu edilen olmuştur." diyen Seyyid Taha

¹⁵⁶ Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, 19.

¹⁵⁷ Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, 19.

¹⁵⁸ Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, 19.

¹⁵⁹ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 47.

¹⁶⁰ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 39.

Hazretleri şeriatın korunması için Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetine uymayı, tarikat için ise şeyhle ihlasla bağlanmayı zorunlu görmüştür.¹⁶¹

4.2.2. Maneviyat Etkisi ile Rabıta Yapmak

Nakşi-Halidilik'in prensiplerinden olan Râbita¹⁶² sözlükte iki şeyi birbirine bağlayan ip, bağ, münasebet, ilgi ve mensubiyet anlamlarına gelmektedir.

Râbita kelimesi tasavvufta sâlikin kâmil bir mürşide gönlünü bağlaması, onun hem yüzünü hem de ahlak ve davranışlarını düşünmesini ifade eder. Tasavvuf tarihinde önceden tarikata giren kişinin şeyhini sevmesi, kalben ona bağlanması, bu sayede şeyhinden feyz alması ve davranışlarını taklit etmesi gibi uygulamalar bulunurken zamanla bu uygulamalar şeyhin sûretini düşünme şeklini almıştır. Nakşibendi tarikatının bazı dönemlerinde tarikat şeyhleri tarikatın adâplarından olan râbitayı sadece seçkin müridlere tavsiye etmişlerdir.¹⁶³

Sûfilere göre râbitada amaç kalbi dünyevi düşüncelerden temizlemek, mürşidin ruhaniyetinden feyizlenmek, mürşitle manevi beraberlik ve muhabbet tesis etmektir. Tasavvufi anlayışa göre mürid ile mürşid arasında sevgi ve ülfet bir vasıta olmalıdır. Mürid, şeyhinin davranışlarını taklit edebilmek ve şeyhinin manevi halini kendi üzerine yansıtabilmek için şeyhini sevmelidir. Oluşacak olan bu sevginin gücü oranında şeyhten mânevi hal müride sirayet eder.¹⁶⁴

Seyyid Taha Hazretleri de rabıtayı tasavvufi eğitimde sonuç alabilmek için en sağlam metotlardan biri olarak kabul etmiştir. Kalbinde beşerî aşk taşıyan ve bir sebeple ilerleme kat edemediğinden şikâyeti olan bir müridine rabıtayı önermiştir.¹⁶⁵

---

¹⁶¹ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 120.

¹⁶² Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (Ankara: Otto Yayınları, 2014), 391.

¹⁶³ Necdet Tosun, "Râbita", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2007), 34/378-379.

¹⁶⁴ Tosun, "Râbita", 34/378-379.

¹⁶⁵ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 41.

4.2.3. Dünya Sevgisinden Uzak Durmak

Seyyid Taha, eğitim ile ilgilenenlerin her şeyden önce dünya sevgisini kalplerinden çıkarmaları gerektiğine inanır. Ona göre talebelerin kendisini Allah'ı (c.c) sevmekten ve onun dinine hizmetten uzaklaştıracak şeylerden kaçınmalarını tavsiye etmiştir.¹⁶⁶ Bu anlayışla yetişen ve gelişen talebelerin öncelikleri her zaman Allah'ın rızasını kazanmak ve Allah'ın dinini, şeriatını, düzenini, medeniyetini bütün inançlara üstün ve hâkim kılmak amacıyla gönderilen peygamberimizin yolundan gitmek olacaktır.

4.2.4. Cehrî Zikirden Kaçınmak

İslam dünyasındaki tarikatların tasavvufi eğitim için belirledikleri pratiklerden biri zikirdir. Bu zikir pratiği “Cehrî zikir” ve “Hafî zikir” olarak tasavvufi eserlerde yer etmiştir.¹⁶⁷

Seyyid Taha Nakşibendi-Halidî tasavvufi geleneğinin uygulaması olan Hafî Zikri esas almış, Cehrî zikre müsaade etmediğini belirtip bunla meşgul olan talebelerinin kendilerini tazelemeleri gerektiğini belirtmiştir.¹⁶⁸

4.2.5. Amelleri Gizlemek

Seyyid Taha, tasavvufi eğitim almak isteyenlere amellerini gizli yapmaları ve gösterişten uzak durmaları konusunda tavsiyede bulunmuştur.

Bu davranışların tarikat prensibi olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Bu tarikat-ı aliyye, gizli yapılan Amellerle daha fazla tesir verir. Nitekim Şeyhimiz Mevlânâ Halid el-Bağdâdi ve ona varıncaya kadar ki bu tarikatın bütün büyükleri amellerde gizlilik esasına riayet eden şahsiyetlerdi.”¹⁶⁹

¹⁶⁶ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 41.

¹⁶⁷ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 549.

¹⁶⁸ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 41.

¹⁶⁹ Sıbğatullah Arvasi, *Minah*, çev. Siraceddin Önlüer - Hüseyin Okur (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2015), 43-44.

4.2.6. Sekr Ehlinin Sözüne İtibar Etmemek

Sekr; tasavvuf literatüründe kalbe gelen vâridin etkisiyle, sâlikin ihsastan ayrılıp gaybete düşmesine denir.¹⁷⁰

Seyyid Sıbgatullah Arvâsi, şeyhi olan Seyyid Taha Hazretlerine “Ben Rabbimi at suretinde gördüm.” diyen bir sufinin sözünü hatırlatarak bu konuda ne düşündüğünü öğrenmek ister. Seyyid Taha: “Bu tür sözler, sekr ehlinin sözleridir. Bu gibilerin sözlerine itibar olunmaz.”¹⁷¹ diyerek düşüncesini ifade etmiştir.

4.2.7. Nefsini Zelil Etmek

Nefs; tasavvufi bir terim olarak kendisinde iradi hareket, his ve hayat kuvveti bulunan latif bir cevher; rahmani ruh, kötülüğü emreden; hayvani ruh olarak tanımlamıştır.¹⁷²

Seyyid Taha; nefsinin ıslah edebilmenin başlıca yolunun iman tazelenmesi ile olabileceğini şu sözleri ile ifade etmiştir: “Nefsini zelil edene ne mutlu, nefsi kendisini helak edenin vay haline. Ey heva ve hevesi kalbinde devamlı gelişen kimse, imanını tazele! Ancak yalnızca dil ile değil...”¹⁷³

4.2.8. Musibetlere Karşı Sabretmek

Seyyid Taha Hazretleri bela ve musibetlerin bir nimet olarak görülmesi gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir: “Bela ve üzüntüler acı görünseler de büyük bir nimettir. Dünyanın en kıymetli sermayesi ve cihan sofrasının en tatlı yemekleri acı dahi olsa dert ve musibetlerdir.”¹⁷⁴

¹⁷⁰ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 424.

¹⁷¹ Arvasi, *Minah*, 65; Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 44.

¹⁷² Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 363.

¹⁷³ Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, 20.

¹⁷⁴ Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, 20.

5. DOĞU MEDRESELERİNDE UYGULANAN YÖNTEM VE TEKNİKLER VE TASAVUFİ EĞİTİMDE KULLANILAN METODLAR

5.1. Doğu Medreselerinde Uygulanan Yöntem ve Teknikler

Doğu medreselerinde verilen eğitim ve öğretimde genel olarak uygulanan yöntem ve teknikleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

5.1.1. Mütalaa

Lügatte, üzerinde durmak, görmek, dikkatle okumak ve vakıf olmak anlamına gelmektedir. Medresede ise şöyle bilinmektedir: Öğrencinin dersi hocadan almadan önce o dersi bir saat kendi kendine çalışmasıdır. Mütalaa, öğrencinin dersini daha iyi anlamasına ve ilerlemesine yardımcı olur.¹⁷⁵

Mütalaa sırasında talebe anlamadığı yerleri notlar alarak kendinden daha iyi bilen arkadaşlarına sorar ve böylece derse hazır bir şekilde gelir. Seydalar açısından mütalaanın yapılması zorunlu değildir. Mütalaa için belirli bir zaman dilimi seçilmemekle beraber genellikle ikindi namazından sonra akşam vakti yapıldığı söylenebilir.¹⁷⁶

Mütalaa, modern eğitim sistemlerinde verilen ev ödevlerine benzemektedir. Çünkü mütalaa bir anlamda öğrencinin alacağı dersi önceden çalışması demektir.¹⁷⁷

5.1.2. Birebir Eğitim

Bütün doğu medreselerinde birebir eğitim sistemi uygulanırken öğrencilere seviyelerine göre dersler verilir ve bireysel olarak ilgilenilir. Dil bilimleri, mantık ve felsefe gibi ilim dalları birebir verilirken; Kuran-ı Kerim ve tecvid gibi dersler toplu olarak verilmektedir.¹⁷⁸

Medresede uygulanan birebir eğitim ile öğrenci ve seyda arasında kuvvetli bir bağın oluşması amaçlanmıştır. Birebir eğitim vasıtası ile öğrencinin çalışıp

¹⁷⁵ Keskin, “Doğu Medreseleri Ekseninde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri : Gaziantep Örneği”, 74.

¹⁷⁶ Sabahattin Bala, “Şark Medreselerinin Öğretim Yöntem ve Teknikleri ve Pedagojik Değerlendirmeleri”, ed. İsmail Narin, *BÜİFD* 1/ (2013), 464.

¹⁷⁷ Bala, “Şark Medreselerinin Öğretim Yöntem ve Teknikleri ve Pedagojik Değerlendirmeleri”, 465.

¹⁷⁸ Bala, “Şark Medreselerinin Öğretim Yöntem ve Teknikleri ve Pedagojik Değerlendirmeleri”, 469.

çalışmadığı denetlenebilmekte, bu sayede eğitimin kalitesi artmaktadır. Birebir eğitim sayesinde öğrencilerin seviyeleri belirlenmekte ve başarılı öğrenci ile daha az kavrayan öğrenciye ayrılan zaman değişkenlik arz etmektedir.¹⁷⁹

İslami eğitimin bireyi esas alan bir yönü vardır. Resulullah (sav) da hiçbir fark gözetmeden bireylerle tek tek ilgilenmiş, eğitmeye çalıştığı insanları daha yakından tanıma fırsatını elde etmiştir.¹⁸⁰

5.1.3. Müzakere

Müzakere, medrese eğitim sisteminin en önemli unsurlarındandır. Öğrenci, aldığı dersi en az üç veya dört öğrenci ile tekrar ederek kavrama yoluna gider. Beraber tekrar yapılan öğrenci o dersi daha önce gördüğü için onun içinde kalıcı hale gelir.¹⁸¹

Dil bilgisi konularına yönelik olan tekrarlar; ezberleri kolaylaştırırken, dini ilimlere yönelik olan tekrarlar ise öğrencinin farklı bakış açıları edinmesine yardımcı olmaktadır.¹⁸²

Gün içerisinde birkaç defa tekrarlanan müzakere, öğrencinin dersini daha iyi ezberlemesine yardım etmektedir. Müzakere sonucunda öğrenci anlamadığı yerleri kendisinden daha üst seviyede olan arkadaşından sorma imkânı elde etmektedir. Soru sorma, öğrenciler arasındaki iletişikle sağlandığından müzakere daha rahat bir öğrenme ortamı olmaktadır.¹⁸³

5.1.4. Metin Ezberleme

Medrese eğitiminde dil ağırlıklı bir eğitim verildiğinden metin ezberleme medrese geleneğinde en çok başvurulan yöntemlerden bir tanesi olmuştur. Bu durum metin ve kelime ezberi yapmayı gerektirir. Arapça dili zengin bir kelime haznesine

¹⁷⁹ Bala, “Şark Medreselerinin Öğretim Yöntem ve Teknikleri ve Pedagojik Değerlendirmeleri”, 470.

¹⁸⁰ Gözütok, *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi*, 192.

¹⁸¹ Keskin, “Doğu Medreseleri Ekseninde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri : Gaziantep Örneği”, 76.

¹⁸² Bala, “Şark Medreselerinin Öğretim Yöntem ve Teknikleri ve Pedagojik Değerlendirmeleri”, 478.

¹⁸³ Bala, “Şark Medreselerinin Öğretim Yöntem ve Teknikleri ve Pedagojik Değerlendirmeleri”, 478.

sahiptir. Bu zengin dilin öğrenilmesi bazı metinlerin ve kelimelerin ezberlenmesini gerektirir.¹⁸⁴

Ezberler genelde metin odası olarak bilinen bir yerde yapılmaktadır. Talebe aldığı dersi ayakta gidip gelmek suretiyle ezberlemeye çalışır.

5.1.5. Toplu Derslerin Halka Şeklinde Yapılması

Doğu medreselerinde birebir eğitimin yanında toplu olarak eğitim verildiği de bilinmektedir. Toplu dersler modern eğitim sistemindeki gibi arka arkaya değil de halka oluşturmak suretiyle gerçekleşir. Halka şeklindeki oturuş, hem öğrencinin Seyda'yı görmesini hem de Seyda'nın öğrencilerin tamamını görmesini sağlamaktadır. Bu durum Seyda'nın derste kontrolü sağlamasını ve takip etmesini sağlamaktadır.¹⁸⁵

5.1.6. Ezberlerin Ayakta ve Toplu Şekilde Yapılması

Medrese öğrencilerinin, geniş bir oda veya bir salon veya uzun bir koridor vb. yerlerde gidiş-gelişler şeklinde yaptıkları işleme verilen isimdir. Toplu olarak yapılan bu uygulama, herkesin kendi dersini ezberlemesi sonucu gerçekleşir. Bu işlem gerçekleşirken sesler birbirine karışır ve herkes kendi dersine odaklanmaya çalışır.¹⁸⁶

Ayakta gidiş-geliş şeklinde yapılan ezberler, öğrencinin zihnini açık tutmakta ve metne odaklanmasına yardım etmektedir. Bu teknik sayesinde Seyda'nın önünde oturmak suretiyle gerçekleşen durağanlık yok edilerek, hareketli ve öğrencinin aktif olduğu bir ortam sağlanmaktadır.¹⁸⁷

5.1.7. Derslerin Diz Çökerek İşlenmesi

Medrese sisteminde Seyda'nın kendisine ait bir odası vardır. Seyda bu odada bir oturak üzerine oturmaktadır. Dolayısı ile öğrenciler Seyda'nın odasında ders gördükleri zaman diz çökmek suretiyle derslerini alırlar. Medrese de ders veren

---

¹⁸⁴ Keskin, "Doğu Medreseleri Ekseninde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri : Gaziantep Örneği", 75-76.

¹⁸⁵ Bala, "Şark Medreselerinin Öğretim Yöntem ve Teknikleri ve Pedagojik Değerlendirmeleri", 472-473.

¹⁸⁶ Bala, "Şark Medreselerinin Öğretim Yöntem ve Teknikleri ve Pedagojik Değerlendirmeleri", 477.

¹⁸⁷ Bala, "Şark Medreselerinin Öğretim Yöntem ve Teknikleri ve Pedagojik Değerlendirmeleri", 477.

Seydaların bu tekniği benimsedikleri bilinmektedir. Modern eğitim sisteminde olduğu gibi medreselerde de yavaş yavaş masa ve sıra sistemi getirilmiştir.¹⁸⁸

Öğrencilerin diz çökerek eğitim almaları Seydaları ile daha yakın ve samimi bir eğitim almalarını sağlamaktadır. Bu teknik sayesinde öğrencinin dersi kaynatması, kaytarması, dersi takip etmemesi gibi durumlar söz konusu olmamaktadır. Öğrencinin devamlı Seyda'nın gözetiminde olması bu durumların yaşanmasını önlemektedir.¹⁸⁹

5.2. Tasavvufi Eğitimde Kullanılan Metodlar

Günümüz eğitiminde kullanılan yöntemler çerçevesinde, tasavvufi eğitimdeki benzer uygulamaları şu şekilde tasnif etmek mümkündür.

5.2.1. Takrir Metodu

Takrir, 'karar' kelimesinden türemedir. "Yerleştirme, yerleştirilme, sağlama, anlatma, anlatış, önerge" anlamlarına gelir.¹⁹⁰

Eğitimde kullanılan takrir metodu; bir soru veya problem şekline sokulmuş olan mühim bir fikrin öğrenciye açık bir şekilde anlatılması veya izahını gerekli kılan bir öğretim tekniğini ifade eder.¹⁹¹

Bir soru veya problem şekline getirilmiş önemli bir hususun, muhataplara açık bir şekilde anlatılması ve açıklanması anlamında kullanılan Takrir metodunda tartışma ve grupla çalışma gibi teşebbüsleri sınırlandırarak eğiticinin anlatmasına dayalı anlayış hâkimdir.¹⁹²

Takrir, anlatılan konunun öğrencinin rahatlıkla ve kolaylıkla anlayamayacak, yeterince açık olmayan kısımlarının açıklığa kavuşturulmasıdır. Olayların,

---

¹⁸⁸ Bala, "Şark Medreselerinin Öğretim Yöntem ve Teknikleri ve Pedagojik Değerlendirmeleri", 470-471.

¹⁸⁹ Bala, "Şark Medreselerinin Öğretim Yöntem ve Teknikleri ve Pedagojik Değerlendirmeleri", 471.

¹⁹⁰ Mustafa Öcal, *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodlar* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), 202.

¹⁹¹ Öcal, *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodlar*, 203.

¹⁹² Şakir Gözütok, *Sufi Pedagojisi Tasavvufta Şahsiyet Eğitimi* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2012), 128.

problemlerin, kavramların sebep sonuç ilişkisi içerisinde ele alınmasıdır. Bilinmeyen konuların ve kavramların açıklanması ve birtakım deliller ile ispata çalışılmasıdır.¹⁹³

Öğreticinin belli bir konuyu anlatıp açıklaması ilkesine dayanan bu yöntemde genellikle talebelerin soru sormalarına ve tartışmalarına pek imkân vermez. Bu yöntemde öğrenci, öğreticinin onda uyandıracığı ilgi ile duygu ve düşüncelerinde istenilen gelişmelerin sağlanması öngörülür.¹⁹⁴

Bu metotta en önemli görev eğiticiye aittir, eğitilen kişi pasif durumdadır. Tasavvufî eğitimde kullanılan bu yöntemde aktif rolü üstlenen öğretici müşşidin kendisi veya görevlendirdiği öğretici halifedir. Eğitim ve öğretim metotları arasında yerini alan Takrir metodunun tasavvufî eğitim dilinde adı 'sohbet'tir.¹⁹⁵

Takrir metodu, öğrencinin zihinsel gelişimine yeterince hizmet etmemesi, düşünme ve eleştirme gücünü geliştirecek bir yapıya sahip olmaması gibi sebeplerden zaman zaman eleştirilmesine rağmen her öğretim kademesinde kullanılmaya devam edilmektedir.¹⁹⁶

Takrir metodunun amacı sadece kafaları doldurmak olmayıp dinleyicinin zihnine zamanla gelişecek sözlü formülleri yerleştirerek kendi gönül aynasında geliştirilmesine vesile olmaktır.¹⁹⁷

Olaylara, olgulara zaman ve mekân bakımından inilemediği zaman başvuru bu yöntemde dersin başında öğrencilerin konuya karşı güdülenmesi, anlatılan konuyla ilgili yapılacak çalışmaların açıklanması, bu çalışmaların sonucunun talebeler tarafından anlaşılması ve zor olan konuların açıklanmasında kullanılır.¹⁹⁸

---

¹⁹³ Öcal, *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodlar*, 203.

¹⁹⁴ M Zeki Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler* (Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık, 2015), 125.

¹⁹⁵ Gözütok, *Sufi Pedagojisi Tasavvufta Şahsiyet Eğitimi*, 128.

¹⁹⁶ Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 126-127.

¹⁹⁷ Gözütok, *Sufi Pedagojisi Tasavvufta Şahsiyet Eğitimi*, 129.

¹⁹⁸ Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 128.

5.2.2. Soru-Cevap Metodu

Soru-cevap tekniği, eski kullanım Şekli ile ‘isticvab’, eğitim tarihinde en çok kullanılan metotlardan biridir.¹⁹⁹

İslam leminde soru-cevap tekniği baŐlangıçtan beri kullanılmıştır. Öğreticiler talebelere dini esasları öğretirken belli sorular sorarlar ve bunların kısa ve kesin cevaplarını belletmeye çalıŐırlar. Öğrencilerin basit dini kuralları ezberlemelerini amaçlayan bu tekniğe ‘ilmihal usulü’ de denilmiŐtir.²⁰⁰

19. yüzyılın sonlarına doğru soru-cevap tekniğinin ezberleme ve tekrarlama Şeklinde uygulanmasına gelen eleŐtiriler üzerine eğitimciler ‘aktarma ve tekrar etme’ yerine ‘yorumlama, tamamlama ve eleştirme’ yapmaya yönlendiren düŐündürücü soruların sorulmasına önem verilmesini amaçlamıŐlardır.

Soru-cevap tekniği, yetersizliklerinden arındırılarak öğrencileri öğretim aŐamasında incelemeye ve araştırma yapmaya yönelten bir teknik olarak kullanılmaya başlanmıştır.²⁰¹

Anlaşılacağı üzere yeni soru-cevap tekniğinde en önemli unsur öğrencilerin verdikleri cevaplar olmuştur. Öğretici tarafından yöneltilen sorular, öğrencileri düŐünmeye ve düŐündüklerini ifade etmeye yönelten bir araç görevi görmektedir.

Günümüzdeki eğitim kurumlarında soru-cevap metodu zihinleri çalıŐmaya zorlamak, önbilgileri açığa çıkarmak ve bilgilerin öğrenim düzeyini anlamak amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Genellikle soru soran kişi öğretmen olduğundan eğitimciler tarafından zaman zaman tenkit edilen bu yöntem tasavvufi eğitimde ise ideal manada kullanılmıştır. Mürid, eğitim aldığı zaman dilimlerinde Őeyhine soru soran konumundadır ve bu uygulama soru-cevap metodunun en ideal uygulama Őeklidir.²⁰²

¹⁹⁹ Öcal, *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodlar*, 209.

²⁰⁰ Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 285.

²⁰¹ Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 286.

²⁰² Gözütok, *Sufi Pedagojisi Tasavvufta Şahsiyet Eğitimi*, 130-132.

5.2.3. Tedric Metodu

Sözlükte derece kelimesinden türeyen tedric ‘bir kimseyi bir şeye aşamalı olarak yaklaştırmak ve alıştırmak’ anlamına gelir.²⁰³

Kitap ve Sünnet’te hükümler konulurken dört çeşit tedric yönteminin uygulandığı görülmüştür. Birinci yöntem önce hükümlerin genel ve soyut ilkeler halinde bildirilmesi daha sonra ise ayrıntılı ve somut düzenlemelerin gerçekleştirilmesidir.²⁰⁴

İkinci yöntem, hükümlerin toplumsal ihtiyaçlardan ortaya çıkması veya toplumsal yapının ilâhi irade tarafından istenilen düzeni taşıyabilecek olgunluğa erişmesi gözetilmiştir. İnsan yapısı gereği bir hükmün belli bir sebebe bağlı olarak ortaya çıkması onun daha iyi anlaşılmasını sağladığı ve toplumsal yaşamdaki etkisini arttırdığı aşikârdır.

Tedric de üçüncü yöntem bazı hükümlerin geçici olarak konulması, amaç gerçekleştirildikten sonra ise yürürlükten kaldırılmasıdır. Burada amaç toplumsal geçiş dönemlerini düzenlemektir.

Tedric de dördüncü yöntem ise aynı konu hakkındaki hükümlerin aşama aşama sevk edilmesidir. Bu yöntemde ilgili hükmün yükümlülükleri basitten zora, azdan çoğa doğru artırılır. Her aşama bir sonraki aşama için hazırlık niteliği taşır. Beş vakit namazın farz kılınmasının ve içki içme yasağının zamanla ve aşamalı gerçekleştirilmesi Tedric metoduna örnek teşkil etmektedir.²⁰⁵ Birçok temel konulardaki emir ve yasaklarla ilgili ayetlerin peygamberliğin on üçüncü yılından sonra Medine döneminde nazil olması insanların öğrenmelerini, kabul edip benimsemelerini ve içselleştirmelerini kolaylaştırmıştır.²⁰⁶

Tedrici eğitim yaklaşımı, sıkmadan ve usandırmadan kademeli olarak ve alıştırmak için bir yol takip etme esasına dayanır. Tedrici eğitimdeki temel hareket noktalarını şöyle sıralayabiliriz:

²⁰³ Talip Türcan, “Tedric”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 40/265-267.

²⁰⁴ Türcan, “Tedric”, 40/265-267.

²⁰⁵ Türcan, “Tedric”, 40/265-267.

²⁰⁶ Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, 81-82.

- 1- Kolaydan zora bir program
- 2- Somuttan soyuta bir program
- 3- Bilinenden bilinmeyene bir program
- 4- Birbirini tamamlayan ve kademeli bir program²⁰⁷

Günümüz eğitim sistemlerinde de kullanılan yöntemlerden olan Tedric metodu psikolojik mahiyeti ağır basan bir tasavvufi eğitim sisteminde ise önemli bir yere sahiptir. Müridin eğitimine onun tövbe etmesi ile başlanarak zikir ve çeşitli merhalelerle gerçekleştirilen bu metotta basitten zora doğru sürekli bir kademeleşme vardır. Tasavvufi eğitimde bu kademelere ‘makam’ adı verilmektedir. Her makamın kendine has zikir ve ibadet yoğunluğu bulunmaktadır. Bu yöntemde amaç müridin makamları tedrici olarak aşması ve insan-ı kâmil konumuna ulaşmasıdır.²⁰⁸

5.2.4. Yapararak ve Yaşayarak Öğrenme Metodu

Eğitim biliminde yaparak ve yaşayarak öğrenme yönteminin genel bir ifadeyle karşılığı ‘aktif metot’ tür. Bu metotta öğrenci pasif değil bizzat öğrenme olayını gerçekleştiren aktif kişidir.²⁰⁹

Bir öğretim metodu olmaktan ziyade ‘öğrenme’ metodu olan bu metotta esas olan öğrencilerin kendilerinin yaparak ve yaşayarak öğrenmeleridir. Modern pedagojinin ve eğitim yöntemlerinin gelişme göstermesiyle uygulamalı öğretim yapan eğitim kurumlarında uygulanmaya başlanmıştır. Diğer eğitim kurumlarında ise laboratuvarlarda bu metottan faydalanılmaya başlanılmıştır.²¹⁰

Modern eğitim sisteminde tecrübe sayesinde mümkün olan bu metod, tasavvufi eğitim sisteminde müridin kendini ‘geleni almak’ için hazırlık süreci olarak görülür.²¹¹

İş metodu, aktif metot veya faaliyet metodu olarak da isimlendirilen bu metotta amaç öğrencileri uygulamaya zorlamak olmayıp öğretimin bir gereği olarak

²⁰⁷ Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, 83.

²⁰⁸ Gözütok, *Sufi Pedagojisi*, 107-110.

²⁰⁹ Gözütok, *Sufi Pedagojisi*, 134-136.

²¹⁰ Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, 225.

²¹¹ Gözütok, *Sufi Pedagojisi*, 134-136.

görülmüştür. Gerçek öğrenmenin ancak tecrübe sayesinde mümkün olduğuna inanılır.²¹²

5.2.5. Gözlem Metodu

Gözlem metodu, nesnelere somuttan başlayarak duyuların işletilmesi yoluyla yapılan bir öğretim metodudur. Bu şekilde uygulanışına 'dış gözlem metodu' denir. İç gözlem metodu ise kişinin kendi içinde kıvrılarak bilgi elde etme metodudur.²¹³

Gözlem yöntemi, sınıf içinde yapılan çalışmalarını ve etkinliklerini tamamlamak ve daha anlamlı kılmak amacıyla, bir olayı veya varlığını bulunduğu mekânda ve doğal şartları içinde planlı bir şekilde inceleme yaparak öğretme yoludur.²¹⁴

Günümüz modern eğitim kurumlarında genellikle dış gözlem metodu uygulanırken tasavvufî eğitimde dış gözlem metodunun yanı sıra iç gözlem metoduna da ağırlıklı olarak yer verilir. Zira tasavvuf kendi içine dönük bir müşahede ile nefsin ve ruhun esasını oluşturur.²¹⁵

5.3. Tasavvufî Eğitimin Psikolojik Temelleri

Modern psikolojideki sisteme bağlı öğrenim temellerinden olup tasavvufî eğitimde de kullanılan tasavvufî eğitimin psikolojik temellerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

5.3.1. Şartlanma

Günümüzde örgün ve yaygın eğitimde şartlanmadan istifade edilmektedir. Klasik şartlanmada insanlar ve hayvanlar, tabii olarak gösterdikleri tepkileri farklı uyarıcılara da göstermeyi öğrenirler. Tasavvufî eğitimde de müride klasik şartlanma yoluyla bazı davranışlar kazandırılır. Örneğin tasavvufta sıkça kullanılan ölüm rabatası bu tür bir şartlanmayı kapsar. Kişi, sürekli ölümü, ölüm sırasındaki zorlukları ve ölümden sonraki hesabı düşünerek dünyaya olan meylini kırmaya çalışır. Sürekli bu rabıtayı yapan mürid, bir hastayı gördüğünde bile ölümü hatırlar. Böylece ölümü

²¹² Öcal, *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodlar*, 225.

²¹³ Gözütok, *Sufî Pedagojisi Tasavvufta Şahsiyet Eğitimi*, 136.

²¹⁴ Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 280.

²¹⁵ Gözütok, *Sufî Pedagojisi Tasavvufta Şahsiyet Eğitimi*, 139.

çağrıştırarak herhangi bir şey gördüğünde, dünyanın geçici zevklerinden sıyrılmaya şartlanmış olur.²¹⁶

Tasavvufi eğitimde en çok kullanılan şartlanma türü, aşama olarak klasik şartlanmadan sonra geçilen, önemli uyarıcıları mücahede ve zikir olan ‘operant şartlanma’dır. Operant şartlanmanın klasik şartlanmadan farkı bilinçli ve kasıtlı hareketlerimizle ilgili olmasıdır. Davranışların sonucuna bakarak yeni davranışlar kazanma sürecidir. Bu şartlanmada organizmanın davranışları, ortaya çıkan sonuçtan etkilenir ve değiştirilir. Ödüle götüren veya cezadan kurtaran bir davranışın kasıtlı olarak yapılmasını öğrenmektir. Müridin yaptığı zikir gibi her türlü mücahede ve murakabe, operant şartlanma olarak görülmeye uygundur. Mürid, her mücahede sonunda bir hâl elde eder. Birer pekiştirici olan bu hâllerin sıklaşması ile mürid yeni davranışlar kazanır.²¹⁷

5.3.2. Güdülenme (Motivasyon)

Güdülenme, insanı bir iş yapmaya sevk etmek, harekete geçirmek ve isteklendirmek anlamına gelmektedir. Hayatta kalmak ve başarı güdülenmenin temel iki aracıdır. İnsanları güdüleme birdenbire ve kendiliğinden oluşan bir olay değildir. İnsanları güdelemek için onların bazı özelliklerinin bilinmesi ve daha sonra aşama aşama hareket etmek gerekir.²¹⁸

Bir amaca ulaşmak ya da bir varlığı, bir hazzı elde etmek için insanı harekete iten, yönlendiren ve hareketin devamını sağlayan iç ve dış uyarıcıları motivasyon olarak tanımlamak mümkündür. Öğrenmeyi temin, öğrenmeye tesir eden amillerden olan motivasyon, öğrenmeyi etkileyen başlıca etkenlerdendir. Tasavvufi eğitimde güdünün fonksiyonu incelendiğinde, dini iradenin bu etkeni karşıladığını görürüz. Çünkü dini irade, dini duygu ve düşüncelerin harekete geçmiş halidir. Dini iradenin bu yönü modern psikolojide dini motivasyon olarak ele alınır.²¹⁹

Din eğitiminin bir ögesi olan tasavvufta, dini iradenin önemli bir yeri vardır. Tasavvufi eğitimin ilk motivasyonu müridin eğitilmek için niyeti ve isteği olmasıdır.

²¹⁶ Gözütok, *Sufi Pedagojisi*, 154.

²¹⁷ Gözütok, *Sufi Pedagojisi*, 155.

²¹⁸ Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 23.

²¹⁹ Gözütok, *Sufi Pedagojisi*, 158-159.

Bunlar onu motive eden iç dinamiklerdir. Bunun yanında zikir ve uzlet de iç motivasyon etkenlerindedir. Mutasavvıflar uzlet ile iç motivasyonu, halvet ile de dış motivasyonu sağlamayı hedeflerler. Dış motivasyonda halvetin yanında açlık, susuzluk, uykusuzluk ve susmayı da birer güdü olarak değerlendirirler. Bunlar seyrüsülük yoluyla yapılan motivasyonlardandır. Bunların yanında cezbe yoluyla yapılan motivasyonda tasavvufta bulunmaktadır. Cezbe ve Vecd hali tasavvufi eğitimde kullanılan önemli merhalelerdendir ve bu durumlarda iç motivasyonun yanında dış motivasyondan da faydalanılmaktadır.²²⁰

5.3.3. Pekiştirme

Pekiştireç, öğrencilerdeki beğenilen davranışların arttırılması ya da kalıcılığın sağlanması için verilen uyarıcılarıdır.²²¹ Eğitimciler, ceza ve mükafat kelimelerini kullanırken psikologlar bunların yerine genel bir deyim olarak ‘pekiştirici’yi kullanmışlardır. Pekiştirici, bir davranışı kuvvetlendirmek için kullanılan herhangi bir uyarıcı, pekiştirme ise bir davranışın kuvvetlendirilmesidir. Mükâfat, olumlu pekiştirici; ceza ise olumsuz pekiştiricidir. Muhatapta daha önceden var olan bir görüş noktasının ve davranışın değiştirilmesi veya kuvvetlendirilmesi anlamına gelen Telkin de önemli bir pekiştiricidir.²²²

Dinimizin genel kavramları içerisinde bulunan sevap ve günah, olumlu ve olumsuz iki pekiştiricidir. Tasavvufi eğitimde bu iki kavram birer pekiştirici olarak kullanılmıştır. Mürid, sevap ümidiyle amellerde bulunmakta, günah korkusuyla da istenmeyen davranışlardan uzak durmaktadır. Bunların yanında müridi motive etmek ve eğitimdeki azmini arttırmak amacıyla müride şeyhinin özel teveccühü ve iltifatı, ilham, keşif, makam, hâl ve kerametler tasavvufi eğitimde kullanılan diğer pekiştireçler olarak zikredilmektedir.²²³

²²⁰ Gözütok, *Sufi Pedagojisi*, 160-161.

²²¹ Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 28.

²²² Gözütok, *Sufi Pedagojisi*, 156-157.

²²³ Gözütok, *Sufi Pedagojisi*, 157-158.

5.3.4. Dikkat

Dikkat kelimesi Arapçadaki ‘‘dakik’’ kelimesinden gelir ve ‘‘ince’’ anlamındadır. Zihnimizin bir fikri benimsemeye veya üretmeye en yakın olduğu durumdur. Bundan dolayı öğrenmenin dikkat ile bağlantısı vardır.²²⁴

Eğitimde öğreticinin, öğrencinin dikkatini kendisine ve konu ile ilgili materyale çekebilmesi öğrenmeyi etkileyen faktörlerdendir. Öğreticinin sürekli göz taraması yapması, dikkati dağıtan ses ve gürültülerin ortadan kaldırması, ses tonunun kullanımı, dersle alakalı heyecanlandırıcı ve merak uyandırıcı bilgiler vermesi, çok sayıda duyuya hitap edecek yöntemler izlemesi, renkli kalemler kullanması, sınıf içinde hareketli olması, dikkati çabuk dağılan öğrencilerin oturma planlarının tahtaya yakın planlanması dikkat faktörünün başlıca unsurlarındandır.²²⁵

Tasavvufi eğitimde ise dikkat, icra ettiği fonksiyon ile müridi ilham almaya hazır hale getirebilme amacıyla kullanılmaktadır. Müridin birkaç hissi merkezinin bir noktada toplanmasını sağlamak amaçlanmaktadır. Zikir, ibadet veya halvet halinde sūfinin bir an için bile dikkatinin dağılmasını engellemek amacıyla kullanılan önemli etkenlerdendir. Ayrıca tasavvufi eğitimde dikkat, müridin içten gelen bilgileri almasında büyük bir önem arz etmektedir.²²⁶

---

²²⁴ Gözütok, *Sufi Pedagojisi*, 162.

²²⁵ Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 31-32.

²²⁶ Gözütok, *Sufi Pedagojisi*, 163-164.

6. SEYYİD TAHA-İ HAKKÂRİ’NİN EĞİTİM VE ÖĞRETİM FAALİYETLERİ

6.1. Seyyid Taha-i Hakkâri’nin Okuttuğu Dersler

Seyyid Taha Hazretleri ve ailesi Sufi kimliklerinin yanında dil öğretimi ve İslami ilimlerin öğretimi hususlarında da yaşadıkları coğrafyada etkin bir rol oynamışlardır. İran’da ve Şemdinli bölgesinde açtıkları bir eğitim kurumları olan medreseler ile talebelere ve müritlerine Arapça ve İslami ilimler öğretmişlerdir.²²⁷

Seyyid Taha; Mevlânâ Halid el-Bağdâdi’nin halifesi olarak atandığı Berdesor Medresesi’nde, akabinde Nehri tekkesinde tasavvufi eğitimin yanında ilmi sohbetler yaparak irşad görevini yerine getirmeye çalışmıştır.²²⁸

Seyyid Taha, ilmine güvendiği talebelerinin tekkede istihdamını sağlayarak talebelerinin birebir eğitimleri ile ilgilenmiştir.²²⁹

Seyyid Taha; medreselerindeki sohbetleri bizzat kendisi yapmış bu sohbetlere iştirak eden şahsiyetlerle zahiri ve batıni ilimler hakkında ilmi münakaşalara getirdiği işari yorumlarla vukufiyetini göstermiştir.²³⁰

Seyyid Taha; uzun yıllar süren farklı coğrafyalarda farklı insanları etkileyerek sürdürdüğü ilim ve irşad faaliyetleri ile binlerce insanı kendisine bağlamış; yürüttüğü irşad faaliyetleri çerçevesinde açtığı tekke ve medreselerle bu faaliyetlerini organize bir şekilde yürüterek halkın ve talebelerin İslam’a hizmet etmelerine vesile olmuştur.²³¹ Osmanlı Devleti zamanında açtığı medreseler, resmi medreseler arasında olup batıni ve zahiri eğitim kurumları olarak hizmet vermiştir.

---

²²⁷ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 20.

²²⁸ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 20-21.

²²⁹ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 20.

²³⁰ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 21.

²³¹ Kaya, *Seyyid Taha Nehri (Hakkari)’nin Hayatı ve Faaliyetler*, 34.

Seyyid Taha; yazılı eserler olarak olmasa da yetiştirdiği talebeleri, müridleri ve halifeleri olan canlı eserleri ile önemli bir şahsiyet ve değerli bir ilim adamı olduğunu ispatlamıştır.²³²

Halifelerinden Sıbğatullah Arvâsi, şeyhi olan Seyyid Taha'ya ait yazılı bir eserin olmadığını ifade etmiştir.²³³

6.2. Seyyid Taha-i Hakkâri'nin Ders Verdiği Yerler

6.2.1. Berdesor Köyü

Berdesor, İran Urmiye'ye bağlı olup 1850'li yıllarda yüz haneden oluşan Berdesor vadisinden doğan bir nehrin yanına kurulmuş bir köydür.²³⁴

Seyyid Taha'nın ilk görev yeri olan Berdesor ile Nehri tekkesinin bulunduğu Şemdinli arasında yüksek dağlar sınır görevi görmüştür.²³⁵

Seyyid Taha, Hanekâ-yı Şeyh Taha adı verilen tekkede ilk irşad faaliyetlerini gerçekleştirmiştir.²³⁶

6.2.2. Nehri Tekkesi

Seyyid Abdullah'ın (v.1235/1819) vefatından önce yetiştirdiği talebelere tarikat icazeti vermemiş olması dolayısıyla bir süre postnişinsiz kalan Nehri tekkesi; Seyyid Taha'nın Nehri'ye gelerek tekkede irşad faaliyetlerine başlaması ile Seyyid Taha'nın Nehri dönemi başlamıştır.²³⁷

---

²³² Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 20.

²³³ Kavak, *Seyyid Taha Hakkari*, 20.

²³⁴ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 89.

²³⁵ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 89.

²³⁶ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 89.

²³⁷ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 93-94.

Seyyid Taha, irşad faaliyetlerini yürütürken sohbe öne göstermiş genellikle Müceddidi-i Elif-i Sâni lakaplı Ahmet Sirhindi (v.1624)'nin Mektubât'ı okutulmuştur.²³⁸

6.2.3. Van Vilayeti

Seyyid Taha'nın Hakkâri bölgesindeki başarılı hizmetlerinin ve İrşad faaliyetlerinin farkında olan Mevlâna Halid, Seyyid Taha'nın 1238/1822 yılında kendisini ziyaret etmek amacıyla Şam'a geldiği dönemde Seyyid Taha'yı ödüllendirmek amacıyla Van vilayetini de irşad bölgeleri arasına eklemiştir.²³⁹

6.3. Seyyid Taha-i Hakkâri'nin Kurulmasına Öncülük Ettiği Medreseler

Seyyid Taha'nın temelini attığı Berdesor tekkesi İran tarafındaki müridlere hizmet verirken, Şemdinli'de bulunan Nehri tekkesi Anadolu başta olmak üzere Irak ve Kafkasya'ya kadar insanları kendine çekebilmiştir.²⁴⁰

Seyyid Taha'nın 1228/1813'te başlayan ve yaklaşık 42 yıl süren ilim ve irşad faaliyetleri neticesinde yetiştirdiği halifeleri de açtıkları tekke ve medreselerle hizmet vermişlerdir.²⁴¹

6.3.1. Müküs (Bahçesaray) Medresesi

Van'ın Bahçesaray ilçesinde bulunan bu tekke "Arvas Medresesi" olarak bilinir. Bahçesaray bölgesinde ilmi ve tasavvufi hizmet veren bu medrese, aile mensuplarından Seyyid Fehim Arvâsi (v.1313/1895)'nin Seyyid Taha'ya bağlanmasından sonra Nakşibendi-Halidi tekkesi olarak hizmet vermeye devam etmiştir.²⁴²

²³⁸ Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, 19.

²³⁹ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufî Yönü ve Tesirleri*, 99.

²⁴⁰ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufî Yönü ve Tesirleri*, 137.

²⁴¹ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufî Yönü ve Tesirleri*, 137.

²⁴² Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, 37.

Nakşibendilik'in Van ve çevresinde yaygınlaşmasında etkileri olan bu medresenin ilk postnişini Seyyid Fehim Arvâsi olup Cumhuriyet Dönemi'ne kadar Van ve civar illerin müderris, imam ve müezzin ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir eğitim kurumu olmuştur.²⁴³

6.3.2. Hizan Tekkesi

Bitlis ilinin Hizan ilçesi Gayda köyünde kurulan bu tekke aynı zamanda "Hizan tekkesi" ve "Gayda tekkesi" olarak da bilinmektedir. Bu tekkenin kurucusu Seyyid Taha Hazretleri'nin halifesi olan Sıbğatullah Arvâsi (v.1287/1870)'dir.²⁴⁴

Hizan tekkesinde çok sayıda ilim erbabı yetişmiş ve irşad faaliyetleri yürütülmüştür.²⁴⁵

6.3.3. Norşin (Güroymak) Tekkesi

Bitlis iline bağlı olan bu medrese Güroymak ilçesinde bulunmakta ve Norşin Medresesi olarak bilinmektedir. Hizan tekkesinin kurucusu olan Seyyid Sıbğatullah Arvasi'nin halifelerinden olan Şeyh Abdurrahman-ı Taği tarafından kurulmuş ve çok sayıda ilim erbabı yetişmesine vesile olmuştur.²⁴⁶

6.3.4. Haznevi Tekkesi

Suriye'nin bir köyü olan Hazne'de kurulduğu için "Haznevi tekkesi" adını almıştır. Şeyh Ahmet Haznevi (v.1950) tarafından kurulan bu tekke özellikle medrese eğitimindeki başarılarıyla adından söz ettirmiş ve çok sayıda talebenin ilmi eğitim almasına vesile olmuştur.²⁴⁷

---

²⁴³ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 138.

²⁴⁴ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 139.

²⁴⁵ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 139.

²⁴⁶ Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, 90.

²⁴⁷ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 141.

Kurucusu olan şeyh Ahmet tarafından ilkokul, lise ve yükseköğretim seviyelerinde medreseler açılmış ayrıca yine aynı şahsiyet tarafından aynı mıntikalarda Daru'l-aceze, yetimhane gibi kurumların inşası ve idamesi sağlanmıştır.²⁴⁸

6.3.5. Menzil Dergâhı

Adıyaman ilinin Kâhta ilçesinde Seyyid Muhammed Raşid el-Hûseyînî (v.1993) tarafından kurulmuştur. Toplumun her tabakasına hitap etmesi dolayısıyla diğer Halidi tekkelerinden ayrılmaktadır.²⁴⁹

6.3.6. Küfrevi Tekkesi

Bitlis ilinde Seyyid Taha'nın Halifelerinden olan Muhammed Küfrevi (v.1316/1898) tarafından kurulmuştur. Bölge halkının takdirini toplayan ve sayısız talebenin barınak ve eğitim ihtiyaçlarını karşılayan bir medrese görevi görmüştür.²⁵⁰

---

²⁴⁸ Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihi Nakşibendi*, 313.

²⁴⁹ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 143.

²⁵⁰ Kavak, *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, 144.

7. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Seyyid Taha-i Hakkâri, 19. yüzyılda adı ve tesirleri sınırları aşan, ilim ve gönül ehli tasavvufî âlimlerden biridir. Şeyhi Mevlâna Halid el-Bağdadi'den aldığı dersler neticesinde İran'ın Urmiye şehrinde bulunan Berdesor Medresesi ile Hakkâri Şemdinli'de açılan Nehri Medresesi'nde yaklaşık yarım asır süren ilim ve irşad faaliyetleri ile önemli hizmetler ifa etmiştir.

Seyyid Taha'nın aileden süre gelen Kadiriyye tarikatı mensubiyeti, Nakşi şeyhi Mevlâna Halid el-Bağdadi ile tanışması ve halife olarak görevlendirilmesi ile Nakşibendiliğe dönmüştür. Bölgede yürütülen aktif irşad faaliyetleri neticesinde bölge halkıda Kadiriyye tarikatını bırakıp Halidiyye tarikatına geçmiştir. Bu gelişmeler sonucunda Osmanlı Devleti ve İran – Irak sınırlarının birleştiği noktada gerçekleştirilen tasavvufî ve ilmi çalışmalar Sünni Müslümanların bölgede yayılmalarına ve hâkimiyetlerini sürdürmelerine vesile olmuştur.

Seyyid Taha-i Hakkâri, müderrislik yaptığı medreselerde eğitim gören talebeleriyle ve onların müşkülleriyle her zaman ilgilenmiştir. Talebelerin medrese alt yapılarını güçlendirdikten sonra tasavvufî eğitimlerine bilinçli bir şekilde devam etmelerini amaçlamıştır. Talebelerin öncelikle ideal eğitim anlayışının esaslarını öğrenmelerini sağlamıştır. Daha sonra ise uygulanan medrese eğitiminin sistematik bir düzen içerisinde devam etmesi amacıyla doğu medreselerinde uygulanan yöntem ve tekniklerden faydalanmıştır. Tasavvufî eğitim alan talebelerde de çeşitli metotlardan faydalanmıştır.

Seyyid Taha-i Hakkâri, Nehri Tekkesi'nde eğitimiyle bizzat ilgilendiği çok sayıda talebesini Anadolu, İran, Irak başta olmak üzere farklı coğrafyalara yönlendirerek tasavvufî ve ilmi faaliyetler ile görevlendirmiştir. Yetiştirdiği halifeler görevlendirildikleri bölgelerde aktif irşad faaliyetlerini yürütmüş Nakşibendi-Halidi tasavvufî geleneğini sağlam bir temele oturtmuşlardır. Âlim ve mutasavvıf kimliğiyle yetiştirdiği yüzlerce talebesi ile coğrafyanın ilim, kültür ve sanatına katkı sağlamış; ilmi ve tasavvufî hareketlilik meydana getirmişlerdir.

Seyyid Taha-i Hakkâri'nin eğitim alanının yanı sıra toplumun huzuruna ve dayanışmasına verdiği önem tüm kesimleri kucaklayan bütünlüştürücü yönünü ortaya koymuştur. Günümüzde bölgenin toplumsal ve manevi dinamiklerinin canlı tutulmasını sağlamak amacıyla Seyyid Taha'nın düşüncelerinden ve Kur'an ve sünnet çerçevesinde yaptığı irşad faaliyetlerindeki yöntemlerinden faydalanmak yerinde bir karar olacaktır. Öncelikle bölgemizde ve coğrafyamızda yaşayan Müslümanlar arasında birlik ve beraberliği sağlamak, gönüllerini fethetmek istiyorsak günümüzde Rıza-i İlahiyye doğrultusunda yaşayan ve Sünnet-i Seniyye'ye özen gösteren seyyid ve âlimlere değer vermeliyiz. Bölgemizde zaman zaman yaşanan sorunların son bulması, Müslüman birliğinin ve düzeninin sağlanması amacıyla din kardeşliği ekseninde ilmi ve sufi kişiliğiyle etkili olan Seyyid Taha-i Hakkâri gibi kişilerin öğretilerinden istifade ermemiz gerekmektedir.

Allah-u Teâlâ Hazretleri'nden yeni Seyyid Taha'lar yetiştirmesini niyaz ederim.

KAYNAKÇA

- Algar, H. (1996). “Hâcegân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (c. 14,431). İstanbul: TDV Yayınları.
- Algar, H. (1997). “Hâlidîyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (c.15, 296-299). İstanbul: TDV Yayınları.
- Algar, H. (2005). “Molla”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (c.30, 238-239). İstanbul: TDV Yayınları.
- Algar, H. (2006). “Nakşibendîyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (c.32, 335-342). İstanbul: TDV Yayınları.
- Arvasi, S. (2015). *Minah*. (Çev. Siraceddin Önlüer, Hüseyin Okur). İstanbul: Semerkand Yayınları. (Eserin orijinali 1941 yılında yayımlanmıştır).
- Aydın, M. Zeki. (2015). *Din Öğretiminde Yöntemler*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Ayvalı, R. (2013). Seyyid Tâhâ-ı Hakkâri'nin Yüksek İlmî Şahsiyetinin Teşekkülüne Tesir Eden Âlimler [Bildiri]. Halit Yalçın, Murat Adıyaman, Yaşar Kaplan (Eds.). *Uluslararası Seyyid Tâhâ-î Hakkâri Sempozyumu Bildirileri*, 24-26 Mayıs 2013, (191-201), İstanbul: Kayhan Matbaacılık.
- Bala, S. (2013). Şark Medreselerinin Öğretim-Yöntem Teknikleri ve Pedagojik Değerlendirmeleri [Bildiri]. İsmail Narin (Ed.). *Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler (Uluslararası Sempozyum)*, 29 Haziran-1 Temmuz 2012, (461-479), Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları.
- Belazuri, Ahmed b. Yahyâ. (2013). *Fütûhu'l Büldân Ülkelerin Fetihleri*. (Çev. Mustafa Fayda). İstanbul. Siyer Yayınları. (Eserin orijinali 1863-1866 yılında yayımlanmıştır.)
- Bilgin, B. (1988). *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Bozkurt, N. (1999). “Medrese”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c.30, 238-239). Ankara: TDV Yayınları.
- Candan, A. (2011). *Ulemanın Gücü*. İstanbul: Bilge Adamlar.
- Cebeci, S. (2015). *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Cebecioğlu, E. (2014). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Otto Yayınları.

- Çakır, M Saki. (2017). *Seyyid Taha Hakkari ve Nehri Dergahı 19. Yüzyılda Nakşibendi-Halidilik*. İstanbul: Nizamiye Akademi.
- Çetin, N. (2013). Seyyid Taha-i Hakkari (Ö. 1269/1853)'yi Anlamak [Bildiri]. Halit Yalçın, Murat Adıyaman, Yaşar Kaplan (Eds.). *Uluslararası Seyyid Tâha-î Hakkâri Sempozyumu Bildirileri*, 24-26 Mayıs 2013, (524-529), İstanbul: Kayhan Matbaacılık.
- Demirel, Ö., Kaya, Z. (2007). *Eğitimi Bilimlerine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Dodurgalı, A. (2010). *Ailede Din eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınevi.
- Doğan, R., Ege, R. (2015). *Din Eğitimi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Egemen, B. Ziya. (1965). *Terbiye İliminin Problemleri ve Terbiye Felsefesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Erden, M., Fidan, N. (1988). *Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Fersahoğlu, Y. (2011). *İslam Eğitimine Giriş*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Furat, A. Zışan. (2020). Medreselerin Doğuşundan Tanzimat'a Kadar Eğitim. İbrahim Turan, Bayramali Nazıroğlu (Eds.). *Din Eğitimi*, (73-89), Ankara: Bilay Bilimsel Araştırma Yayınları.
- Gözütok, Ş. (2011). Hakkârili Devlet Adamı ve Âlimler (Abbâsiler Dönemi). *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 46, 255-280.
- Gözütok, Ş. (2002). *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi*. Ankara: Fecr Yayınları.
- Gözütok, Ş. (2012). *İslam'ın Altın Çağında İlim*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Gözütok, Ş. (2012). *Sufi Pedagojisi Tasavvufta Şahsiyet Eğitimi*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Kaçmaz, S. (2013). Şan ve Şöhret Afettir [Bildiri]. Halit Yalçın, Murat Adıyaman, Yaşar Kaplan (Eds.). *Uluslararası Seyyid Tâha-î Hakkâri Sempozyumu Bildirileri*, 24-26 Mayıs 2013, (541-553), İstanbul: Kayhan Matbaacılık.
- Kaplan, Y. (2013). Tarihte Hakkari, Şemdinan, Bahtinan ve Nehri [Bildiri]. Halit Yalçın, Murat Adıyaman, Yaşar Kaplan (Eds.). *Uluslararası Seyyid Tâha-î Hakkâri Sempozyumu Bildirileri*, 24-26 Mayıs 2013, (108-130), İstanbul: Kayhan Matbaacılık.
- Kavak, A. (2016). *Hakkari'den Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi Seyyid Taha-i Nehri Hayatı, Tasavvufî Yönü ve Tesirleri*. Van: Vameda Ofset Matbaa.
- Kavak, A. (2017). *Seyyid Taha Hakkari*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- Kaya, M. Kaddafi. (2017). *Seyyid Taha Nehri (Hakkari)'nin Hayatı ve Faaliyetleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kazıcı, Z. (1983). *Anahatlarıyla İslam Eğitim Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Keskin, M. (2016). Doğu Medreseleri Ekseninde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri : Gaziantep Örneği. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 61-82.
- Kılıç, Orhan. (1997). *XVI ve XVII. Yüzyıllarda Van*. Van: *Van Belediye Başkanlığı Yayınları*.
- Korkusuz, M. Şefik. (2010). *Nehri'den Hazne'ye Meşayih Nakşibendi*. İstanbul: Kilim Matbaacılık.
- Küçükahmet, L. (1986). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Küçükaşçı, M. Sabri. (2009). Tarihi Süreçte Seyyid ve Şerif Kavramlarının Kullanımı. *Osmanlı Araştırmaları XXXIII*, 1, 87-129.
- Nehri, U. (1978). *Tuhfetü'l Ahabab*. Urumiye: İntişarati Hüseyini.
- Öcal, M. (2013). *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öngören, R. (2011). "Tarikat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (c.40, 95-105). İstanbul: TDV Yayınları.
- Özaydın, A. (1999). "Nizamiye Medreseleri". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (c.33, 188-189). Ankara: TDV Yayınları.
- Paşa, H. (2009). *Rihletü'l Hududi Beyne'd-Devleti'l Osmaniyye ve İran*. (Çev. Mustafa Zehran). Kahire: Merkezi'l Kavmi Li't-Tercüme.
- Averyanov, P. İ. (2010). *Osmanlı İran Rus Savaşlarında Kürtler*. (Çev. İbrahim Kale). İstanbul: Avesta Basın Yayınları.
- Sami, Ş. (2015). *Kamus-i Türki*. İstanbul: Çağrı Yayınevi.
- Sezen, T. (2017). *Osmanlı Yer Adları*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Şişman, M. (2006). *Eğitim Bilimlerine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Tan, Z. (2010). *Kur'an'a Göre Toplumun Yapılanmasında İlim ve Alimin Rolü*. İstanbul: Ark Kitapları.
- Tan, Z. (2013). Mevlana Halid-i Bağdadi'nin Talebelerinden Seyyid Taha el-Hakkari. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 97-126.

- Tek, A. (2017). *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*. Bursa: Bursa Akademi.
- Tenik, A. (2015). *Tarihsel Süreçte Kürt Coğrafyasında Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Nubihar Yayınları.
- Tosun, C. (2010). *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Tosun, N. (2007). “Râbıta”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (c.34, 378-379). İstanbul: TDV Yayınları.
- Tuncel, M. (1997). “Hakkari”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (c.15, 205-207). İstanbul: TDV Yayınları.
- Turan, İ., Nazıroğlu, B. (2020). *Din Eğitimi*. Ankara: Bilay Yayınları.
- Türcan, T. (2011). “Tedric”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (c.40, 265-267). İstanbul: TDV Yayınları.
- Vakıdi, M. b. Ömer, (1996). *Tarihu'l Futuhi'l Cezire ve'l Habur ve Diyarbekir ve'l Irak*. Abdulaziz Feyyaz Harfuş (Ed.). Dimaşk: Daru'l Beşair.
- Varış, F. (1985). *Eğitimi Bilimlerine Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Yavuz, K. (1988). *Günümüzde Din Eğitimi*. Adana: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Yurtgezen, A. (2013). *Hacegan Sultanları*. İstanbul: Semerkand Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : METE, Hürkan

Uyruğu : T.C.

ORCID :

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Doktora		
Yüksek Lisans	YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü	2021
Lisans	YYÜ İlahiyat Fakültesi	2013

İş Yeri Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
6 Yıl	MEB	Öğretmen

Yabancı Dil

İngilizce, Arapça

Yayımlar

-

Hobiler

Kitap okumak, Masa Tenisi.

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

30/12/2020

Tez Başlığı / Konusu:

SEYYİD TAHA-İ HAKKÂRİ'NİN EĞİTİM İLE İLGİLİ GÖRÜŞ VE FAALİYETLERİ

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 60 sayfalık kısmına ilişkin, 29/12/2020 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % on altı (16) dır.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

30/12/2020
Hürkan METE

Adı Soyadı : Hürkan METE

Öğrenci No : 169214016

Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Programı : Tezli Yüksek Lisans

Statüsü : Y. Lisans Doktora

DANIŞMAN

Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK

30/12/2020

ENSTİTÜ ONAYI

U Y G U N D U R

...../...../202.....

Prof. Dr. Bekir KOÇLAR

Enstitü Müdürü